

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

DIPLOMSKO DELO

ALENKA MAHNE

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

DIPLOMSKO DELO

PRIMERJAVA DRUŽBENEGA IN GOSPODARSKEGA RAZVOJA
TRIVENETA IN OBALNO-KRAŠKE REGIJE

Ljubljana, maj 2002

ALENKA MAHNE

IZJAVA

Študentka Alenka Mahne izjavljam, da sem avtorica tega diplomskega dela, ki sem ga napisala pod mentorstvom **prof. Zarjana Fabjančiča**, in dovolim objavo diplomskega dela na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, dne _____.

Podpis

KAZALO

1.	UVOD	1
2.	VPLIV ZGODOVINSKIH DOGODKOV NA GOSPODARSKI RAZVOJ TREH BENEČIJ IN PRIMORSKE	2
	2.1. Družbeni razvoj obeh območij	2
	2.1.1. <i>Razvoj treh Benečij in Primorske od 16. do 18. stoletja</i>	2
	2.1.2. <i>Razvoj treh Benečij in Primorske od 18. do 20. stoletja</i>	5
	2.2. Razvoj trgovine obeh območij	8
	2.2.1. <i>Razvoj trgovine na Primorskem</i>	9
	2.2.2. <i>Razvoj trgovine v treh Benečijah</i>	11
	2.3. Posledice zgodovinskih dogodkov in današnje gospodarsko stanje obeh območij	13
3.	PROCES GOSPODARSKEGA RAZVOJA TRIVENETA V 20. STOLETJU	14
	3.1. Postfordizem in razvoj malega podjetništva v Trivenetu	15
	3.2. Značilnosti Treh Benečij	17
	3.3. Umestitev Treh Benečij v italijansko gospodarstvo	18
	3.3.1. <i>Zaposlenost in gospodarske družbe</i>	18
	3.3.2. <i>Bruto domači proizvod (BDP)</i>	21
	3.3.3. <i>Inflacija</i>	22
	3.3.4. <i>Poslovanje s tujino</i>	23
	3.4. Primeri razvoja posameznih podjetij Treh Benečij.....	25
	3.4.1. <i>Benetton Group</i>	25
	3.4.2. <i>Nottinton iz Montebelluna</i>	26
	3.4.3. <i>Diesel iz Molvene</i>	27
	3.5. Scenariji prihodnjega razvoja Treh Benečij.....	27
4.	OBALNO-KRAŠKA REGIJA	29
	4.1. Zaposlenost in gospodarske družbe	29
	4.2. Bruto domači proizvod	32
	4.3. Inflacija	33
	4.4. Poslovanje s tujino	34
5.	PRIMERJAVA KAZALNIKOV	35
6.	SKLEP	37
7.	LITERATURA	38
8.	VIRI	39

1. UVOD

Razvojni potenciali današnjih nacionalnih gospodarstev so odvisni od dogodkov, ki so v preteklosti zaznamovali narod. Družbeni ustroj je v največji meri botroval temu ali bo določena država v gospodarskem razvoju uspešna ali ne. Apetiti vladajočih so usmerjali razvoj določenih področij, jim prinašali denar za razvoj, druga 'nestrateska' področja pa so ostala pozabljena v razvoju. Zgodovina je določila ali bo določen narod prej ali kasneje doživel gospodarski razvoj.

V svojem delu bom prikazala, kako je družbeni – zgodovinski razvoj vplival na razvoj dveh območij: italijanskega Triveneta in slovenskega primorja oziroma Obalno-kraške regije. Na teh dveh območjih sta bili dve žarišči gospodarskega razvoja: Benetke in Trst. Tu so se srečevali interesi dveh držav, najprej Beneške republike in kasneje Italije in Habsburške monarhije in kasneje Slovenije. Žal je po vojni Trst prišel pod Italijo, kar je izredno neugodno vplivalo na Obalno-kraško gospodarstvo, ki si je moralo poiskati drug teritorij, ki bi predstavljal motor razvoja regije. Le-tega je našlo v Kopru.

Kot rečeno bom v prvem delu predstavila družbeni razvoj obeh obravnavanih regij. Triveneto zajema tri italijanske regije: Trentino Alto Adige, Veneto (Benečijo) in Furlanijo Julijsko krajino. Triveneto je del statistične enote severno vzhodne Italije, ki je izjemno propulzivno območje, predvsem kar se tiče razvoja podjetništva in industrijskih okrožij. V delu uporabljam tudi slovenski prevod Triveneta, ki se glasi Tri Benečije. V prvem delu sta pod zgodovinsko analizo vključena le Benečija in Furlanija Julijska krajina. Na Slovenskem pa so za analizo zanimiva Primorje in Goriška, kjer so vodile pomembne trgovske poti v obe gospodarski središči Trst in Benetke. Ta del je razdeljen na dogajanje v času od 16. do 18. stoletja in na del v času od 18. do 20. stoletja in zajema poleg družbenih dogodkov tudi razvoj trgovine na beneškem in slovenskem oziroma habsburškem ozemlju; v delu do 20. stoletja pa je največ pozornosti namenjene Trstu, njegovemu gospodarskemu razcvetu in gospodarskemu zaostajanju beneških območij. Sledi del, ki je posvečen italijanskemu gospodarstvu na območju Triveneta, kjer je prikazan gospodarski razvoj v 20. stoletju (od konca vojne do današnjih dni). Podrobneje sem opisala, kaj je botrovalo takšnemu razvoju malega podjetništva tega področja, kar je vsekakor eden od ključnih elementov gospodarskega uspeha Triveneta. Pod drobnogled sem vzela tudi razne makroekonomske kazalce: stanje na trgu delovne sile, bruto domači proizvod, inflacijo in poslovanje s tujino. Na kratko so predstavljena tudi uspešnejša podjetja s tega področja in kaj je pripomoglo k njihovemu uspešnemu razvoju in poslovanju tudi na tujih trgih. Na koncu 3. poglavja so podani možni gospodarski scenariji za obravnavano območje. V naslednjem poglavju prikazujem gospodarsko stanje v Obalno-kraški regiji in za lažjo primerjavo gospodarstev obeh regij podajam iste makroekonomske kazalnike, katere v 6. poglavju primerjam. V sklepu podajam ugotovitve o tem, ali je razvitost odvisna od zgodovinskih dogodkov in ali sta danes regiji na istem nivoju razvoja.

2. VPLIV ZGODOVINSKIH DOGODKOV NA GOSPODARSKI RAZVOJ TREH BENEČIJ IN PRIMORSKE

2.1. Družbeni razvoj obeh območij

Današnji gospodarski odnosi med državami in subjekti v državi so posledica zgodovinskih dogodkov in procesa družbenega razvoja določenega naroda. Zato menim, da je za razumevanje današnjega gospodarskega stanja, ki ga v delu obravnavam, pomembno poznati dogodke, ki so v preteklosti in zaradi preteklosti zaznamovali ljudi na obeh straneh meje. Marx navaja teorijo, po kateri ljudje za svoje preživetje proizvajajo hrano in materialne dobrine in zaradi preživetja stopajo v družbene odnose. Tako sta, po Marxu, proizvodnja oziroma gospodarstvo neposredno povezana z družbo, saj so za ekonomsko bazo potrebne proizvodjalne sile (zemlja, surovine, stroji, znanje, delovna sila) in družbeno - proizvodni odnosi (Haralambos, 1989, str. 25-28). Po Marxu je zgodovina razdeljena na vrsto časovnih obdobij (praskupnost, sužnjelastništvo, fevdalizem, kapitalizem in socializem), kjer je za vsakega značilen določen način proizvodnje. Spremembe v zgodovini so posledica novih proizvodjalnih sil, ki, ko dosežejo določeno razvojno stopnjo, vodijo v nove proizvodjalne sile in družbene odnose. Družba se spreminja tudi zaradi konfliktov (izkoriščanja), kateri nastanejo zaradi različnih interesov in želja družbenih skupin. Vladajoči razred ima monopol nad politično oblastjo, njegov položaj pa je podprt z zakoni, ki ščitijo in podpirajo njegove interese. Ko med vladajočimi in njim podrejenimi pride do konflikta, se spremeni družbeni ustroj tega območja. V delu bom analizirala te spremembe oblasti in kako je pripadnost določeni državi močno zaznamovala ta obmejna območja, saj je pripadnost različnim državam vplivala na gospodarski razvoj, čeprav sta si ti obmejni območji geografsko in kulturno blizu.

Z analizo zgodovinskih dogodkov se bom osredotočila na obdobje od 16. do 18. stoletja in na obdobje od 18. do 20. stoletja.

2.1.1. Razvoj Treh Benečij in Primorske od 16. do 18. stoletja

Beneška republika si je v času svojega obstoja od 9. stoletja do leta 1797 podredila večino današnje slovenske obale. Njeno ozemlje je zajemalo Benečijo, Furlanijo, slovensko Istro (Koper, Izolo, Piran), obalni pas hrvaške Istre do Reke in celotno obalo Dalmacije. Habsburška monarhija pa je zasedala slovensko zaledje in pristanišče Trst (Zgodovina Slovencev, 1979, str. 321). Obravnavano območje je skozi stoletja zaznamoval večni spor med Benečani in Habsburžani, ki je temeljil na Habsburški želji po morju na eni strani, na drugi strani pa je Beneška republika hlepela po avstrijskem zaledju. Za takratno in poznejše obdobje je bila ta razdelitev primorja zelo pomembna, saj je prav pripadnost določeni državi predstavljala večjo ali manjšo gospodarsko razvitost.

Trst je bil od leta 1382 avstrijski in se je na ta način odcepil od italijanske zgodovine in postal 'najzvestejše' habsburško mesto in glavno pristanišče podonavskega sveta (Gombač, 2001, podlistek 18). Habsburžani so ga med drugim dobili tudi zato, ker je bilo v tistem času še majhno in nepomembno, omogočalo pa jim je prehod na morje in se je v stoletjih po njihovi zaslugi gospodarsko razcvetelo (Gombač, 2001, podlistek 19). Koper in preostala Istra pa sta od leta 1291 pripadala Beneški republiki, kar je nedvomno vplivalo na njihov gospodarski razvoj. Beneška republika je svoje kolonije (Istro, Dalmacijo, Albanijo, Jonske otoke) dobesedno izžemala, da bi si okrepila in olepšala svoj sedež v Benetkah. To je sčasoma občutila tudi sama, saj se osiromašene kolonije niso mogle več kosati z velikimi davčnimi obveznostmi in je tudi njen pomorski in gospodarski blišč začel počasi usihati.

Benečani so od svoje zmage nad Hrvati in Neretljani v drugem tisočletju imeli Jadransko morje za svoje (Golfo di Venezia). V istrskih mestih so Benečani izvajali monopol nad pomorsko trgovino in dosegli, da se je blago iz teh mest prevažalo večinoma na beneških ladjah na njihove trge. V Benetke so usmerjali vse blago iz jadranskih pristanišč. Če ga v Benetkah niso kupili beneški trgovci, so ga lahko lastniki s posebnim dovoljenjem prodali na tuje. Enakim pogojem je bilo podvrženo tudi blago, ki je prihajalo iz nejadranskih območij. Izkupiček, ki so si ga tako pridobili, so morali tuji trgovci zapraviti na beneškem trgu (Darovec, 1992, str. 44).

To je bil tudi čas kmečkih uporov, ki pa so imeli neprimerljivo večji odmev v slovenski kot pa v italijanski zgodovini, saj je s tega področja v italijanskem zgodovinopisju izredno malo napisanega. Neenotni, časovno nepovezani upori in nejasni cilji uporov niso nikoli imeli večjega odmeva in se niso vtisnili v zavest ljudi. Eden od vzrokov za neuspešnost uporov je bil tudi gospodarski in sodni pritisk fevdalnih gospodov na kmete, ki so imeli vso podporo vojske. Upori so bili večkrat z vojsko tudi zatrti ali pa so kmete umirili tako, da so izpolnili nekatere njihove zahteve (npr. redna preskrba z nujnimi žitaricami, omejevanje cene v času pomanjkanja in zmanjšanje davkov ter zaščita kmetov pred nasiljem višjih slojev) (Tagliaferri, 1980, str. 71-80). Na Slovenskem se je od 14. do 18. stoletja zvrstilo okrog 120 uporov, kjer so pretežno kmetje zahtevali od gospostva zmanjšanje bremena tlake in učinkovitejšo obrambo proti Turkom (Tagliaferri, 1980, str. 71-80). Na Beneškem pa je bilo kmečkih uporov malo in še v teh maloštevilnih in neuspešnih uporih (ponavadi jih je takoj zatrla beneška vojska) so kmetje zahtevali pravico do zastopanja lastnih interesov in da bi bilo kmečko telo uradno priznано. Poleg tega jih je težil sodni in gospodarski pritisk fevdalcev. Zaradi različnih vzrokov in uspeha oziroma neuspeha, so bili tudi družbeni vplivi uporov različni; na beneški strani so zavrli ali pa upočasnili pričakovani razvoj narodne in kmečke zavesti, na Slovenskem pa je prav ta čas vsadil v zavest ljudi pomen slovenščine in slovenstva (Tagliaferri, 1980, str. 71-80).

Eden večjih uporov v Sloveniji je bil Tolminski upor leta 1713. Čez Goriško so že od srednjega veka potekale pomembne prometne povezave s Čedadom in celotno Furlanijo in tudi

v novem veku, ko se je dogradila cestna povezava z Gorico, niso povsem zamrle. Kmečka posest je bila razdrobljena tako, da je bilo preživetje na premajhni kmetiji izredno težko, tako se je bil kmet prisiljen udeleževati v trgovini, saj za odplačevanje vseh gospodarskih, deželnih in državnih bremen prihodki samega gorskega kmetijstva niso zadostovali. Zato je bila pomembna neagrarna dejavnost tudi prevoznništvo in trgovina (mnogokrat tudi tihotapstvo). Vendar je gospostvo svoboden dostop in nastop na tržišču oviralo in to je bil glavni povod za upor leta 1713. Poleg omenjenega je bilo še nekaj vzrokov, ki so privedli do upora: visoki davki na meso in vino, kritje vojnih stroškov (španska nasledstvena vojna), deželni stanovni so branili izključno plemiške interese, strogost davčnega izterjevalca Jakoba Bandlja. Tolminci so se davkom sprva izognili tako, da so trgovino iz Gorice preusmerili v Čedad in Gorica je ostala brez mesa. Kasneje so Tolmincem 'oprostili' davek na meso, vendar pa je potem pravica izterjave iz plemstva prešla na enega samega izterjevalca, Jakoba Bandlja, ki ni več priznaval oprostitev tega davka. Poleg tega pa je dvignil davek na vino iz 6 na 10 grošev. Marca 1713 je Tolmincem dokončno prekipelo in so se uprli vedno strožjemu pobiranju davkov (Panjek, 1997, str. 153-162).

Kakor v Habsburški monarhiji, tako je tudi v Beneški republiki bila politika in ekonomska oblast skoncentrirana pri vladajočem razredu na Dunaju oziroma v Benetkah, tako da so posamezna območja imela malo vpliva in samostojnosti pri reševanju krajevnih zadev. Gospodarska politika (predvsem fiskalna) je z visokimi davki obremenjevala večinoma obrobna ozemlja, kar je tudi sprožalo upore (Tagliaferri, 1980, str. 71-90). Obe državni tvorbi sta s temi davki financirali stroške birokratskega aparata in pa vojsko, katere dejavnost je bila v tem času namenjena predvsem varovanju pred turškimi vdori. Tudi fevdalna oblast (naj bo to posvetna ali cerkvena) je bila nasilna do kmečkega prebivalstva. Obe vladi sta dajali prednost finančnemu utrjevanju krajevnih oblasti in s tem dosegli, da so se sredstva prelivala v centralno blagajno in tako pospeševala razvoj osrednjega jedra; s tem se je tudi merkantilizem v 18. stoletju pospešeno razvijal (to je bilo bolj izrazito v Habsburški monarhiji, manj pa v Beneški republiki, zaradi prevladujočega konzervativizma in dekadence) (Tagliaferri, 1980, str. 71-80). V obdobju od 16. do 18. stoletja je na Slovenskem že nastajalo meščanstvo kot nov družbeni sloj na osnovi dohodkov na račun fevdalne gospode in kmečkih slojev. To je spodbudilo tudi nastanek denarnega kapitalističnega gospodarstva, medtem pa so se na Beneškem veleposestniki prelevili v podjetnike, ki so trgovali z lastnimi proizvodi in omogočili tranzit blaga skozi Furlanijo Julijsko krajino (Tagliaferri, 1980, str. 71-80).

To je bil skratka čas nenehnih nemirov; vojnem (v ozadju je bila skoraj vedno želja po prevladi na morju) so sledila premirja in tem ponovno vojne. Vsak monarh, ki je zasedel prestol, si je želel obvladovati čim več prostora, predvsem pomorskega, saj je bil ta vir premoči nad svojim sosedom. Ves ta kaos okrog prevlade v Severnem Jadranu ni pomagal razvoju trgovine in blagostanju ljudi. V letih 1509-1521 se odvijejo dve avstrijsko-beneški vojni za prevlado nad morjem, rezultat pa je zaprtost morja vse do tridesetletne vojne med Avstrijo in Francijo (1618-1648), v kateri se Beneška republika razglasi za nevtralnno in kar da

znak Habsburžanom, da je morska pot spet odprta (Gombač, 2001, podlistek 29). Trst po odprtju pomorskih poti ponovno zaduha, še posebno zaradi preobrata tako v gospodarskem kot političnem smislu, ki se je zgodil leta 1719, ko razglasi cesar Karel V. Trst za svobodno pristanišče. To je tehniko nagnilo na avstrijsko stran in usodno vplivalo na razvoj beneških istrskih mest. Od tedaj se je Trst razmeroma hitro razvijal v eno osrednjih srednjeevropskih pristanišč in z neverjetno hitrim porastom prebivalstva zasedel eno najodličnejših mest med tedanjimi evropskimi velemesti.

V Beneški republiki je bilo stanje v tem obdobju skoraj katastrofalno; ljudstvo v Istri in Dalmaciji je bilo obubožano in lačno, nasprotje tej sliki pa je bilo cvetoče in liberalno (družbeno in gospodarsko) pristaniško mesto Trst. Fiskalna politika Beneške republike je pahnila istrsko gospodarstvo v depresijo; nihče od premožnejših družin ali uprava ni hotel prevzeti odgovornosti za investicije, ki bi pomagale lokalnemu gospodarstvu (malo družin s tega območja je imelo večje prihodke, katere pa so raje investirali v trgovino kot pa v kmetijstvo). Vzrok za gospodarsko zaostalost je bilo tudi tihotapstvo in izogibanje davkom (Pezzolo, 1994, str. 169). Te razlike v razvoju so to območje zaznamovale še dolgo po propadu Serenissime, saj si ni nikoli opomoglo od mačevskega ravnanja Benetk. Tudi na ozemlju Treh Benečij, predvsem pa v Furlaniji je slika dokaj podobna, saj ni bilo mesta podobnega Trstu, ki bi poganjal celotno gospodarstvo. Z obdobja ob koncu 17. in začetku 18. stoletja najdemo poročilo Antonia Zanona, ki opisuje takratne razmere v beneški Istri in beneški Furlaniji. Razen Kopra in Vidma, ki sta se okoristila s krizo ostalih mest, so ostale regije živele v popolni revščini. Zanon pravi, da so bile domače živali podobne sencam, obdelovalne površine so bile zaradi pomanjkanja gnojil kot puščava, tuji trgovci so prodajali le drago uvoženo blago, izsekane goličave so govorile o načrtnem sekanju (beneški Arzenal), razkosana posest ni dovoljevala uporabe pluga, slinavka in parkljevka sta kosili po mili volji (1760-70 je poginilo 12.000 glav govedi) in ljudje so živeli v brezmejni revščini in praznoverju. Stara aristokracija, ki jo je v Kopru in Vidmu preplavila beneška buržoazija (upravniki, uradniki, izterjevalci), ni prišla do besede. Probleme ni reševal nihče; sledili sta gospodarska in demografska kriza, ki sta močno zaznamovali ti dve pokrajini. Trst je cvetel, Istro in Furlanijo pa je razvoj povsem obšel (Gombač, 2001, podlistek 30).

2.1.2. Razvoj Treh Benečij in Primorske od 18. do 20. stoletja

Leta 1797 se je za ozemlje Beneške republike končalo pomembno poglavje. Razpad Beneške republike je njene province rešilo težkega bremena in z Napoleonom za kratek čas prineslo v Benečijo in beneško Istro nov duh Evrope, civilizacijo, svobodo in enakost. Še prej, do leta 1805, je v bivši beneški Istri ponovno zagospodovala Avstrija, ki je z mirom v Campoformiu leta 1797 dobila Benečijo in Istro (Cova, 1994, str. 202), nato pa je leta 1805 sledila priključitev Istre Italiskemu kraljestvu in francoski upravi. 14.10.1809 je Napoleon z dekretom ustanovil Ilirske province (mir v Schoenbrunu) (Zgodovina Slovencev, 1979, str. 392). V

Napoleonovem času so na ozemlju Ilirskih provinc Francozi izvedli številne reforme, predvsem na področju državne uprave. V šole so uvajali lokalni jezik (tudi slovenščino), vendar pa v tem času ni bilo tukaj nikakršnega gospodarskega napredka.

Trst postane glavno mesto Province Istre (obsega mesto Trst, del Goriške in bivšo beneško Istro) in ponudil je veliko novih delovnih mest tamkajšnjemu prebivalstvu, predvsem intelektualcem. Vsaka provinca je imela svojega inženirja za mostove in ceste, nadzornika davčne registracije in državnih domen, nadzornika hipotek, davčnega direktorja, inšpektorja gozdov, carine, loterije, itd. Vsem predstojnikom je pripadal tudi ustrezni aparat, od tajnikov do fizičnih delavcev. Z gospodarskega vidika pa je Trst nazadoval zaradi francoske kontinentalne blokade, kar je pretrgalo povezave z zaledjem in onemogočilo interakcijo med pomorsko trgovino in industrijo v zaledju (Gombač, 2001, podlistek 35).

Vendar pa se stik bivših beneških ozemelj in Trsta z naprednim svetom hitro konča. Že leta 1813, ko Napoleona neslavno premagajo Rusi. Splošno mnenje ljudstva ni bilo pretirano naklonjeno Napoleonu, razen intelektualnih skupin, saj z gospodarskega vidika Francozi niso veliko naredili. Uredili in reformirali so državno upravo, sodstvo in šolstvo, kar pa kmetom ni dalo hrane in jih ni rešilo siromaštva. Ljudje so bili tako nezadovoljni z novo oblastjo, da so se organizirali v skupine (npr. rokovnjači), ki so 'rezale' francoske oskrbovalne poti v provincah. Ob propadu Ilirskih provinc prideta Benečija in Istra ponovno pod avstrijsko oblast (čas Metternicha), ki pridobi še nekaj francoskega ozemlja v Italiji in Avstriji (Lombardijo, Tirolsko in Salzburško). Avstrijska vladavina prinese Istri skoraj stoletno stabilnost po 15 letih burnih sprememb političnega režima in teritorialne ureditve; to je tudi čas, ko je bila Istra po dolgih stoletjih ponovno združena (Dorsi, 1992, str. 267). Nekaj pa je francosko obdobje le pustilo v zavesti ljudi - idejo o nacionalnih državah. Pri nekaterih seveda bolj (Italija, Nemčija), pri drugih pa manj (Slovenija, Hrvaška), kar je bilo odvisno tudi od že izoblikovane narodne zavesti in tudi od razširjenosti in uporabe lastnega jezika.

Tudi v času avstrijske vladavine ni prišlo do radikalnih gospodarskih sprememb, razen seveda v Trstu, kjer je bila industrijska revolucija zajela vse sloje in je poganjala cvetoče gospodarstvo s polno paro. Z dekretom Karla V. je Trst v začetku 18. stoletja postal svobodno mesto, ki je sprejemalo ljudi vseh verskih in nacionalnih pripadnosti, če so le bili sposobni za delo. Industrijska revolucija se je v Habsburški monarhiji začela leta 1818 s splovitvijo parnika Karolina, ki je bil prvi parnik v Jadranu in je povezoval Trst z Benetkami. Prvi parni stroj so v Trstu uporabili v predelovalni industriji; odprli so tudi tovarno mila in sladkorja. Iz Trsta se je industrijska revolucija širila tudi v zaledje; v Gorici in Ajdovščini je parni stroj zabrněl v predilnici, v Idriji v rudniku, v Ljubljani pa v cukrarni. Predvsem pa se je Trst začel razvijati v smeri ladjarstva; poleg ladjedelnice Pamfili, ki je splovila parnik Karolino, so bile v Trstu še ladjedelnica sv. Marka, Lloydova ladjedelnica in ladjedelnica Struthoff. Te ladjedelnice so dajale delo množici ljudi, od ladjarjev, rezbarjev in strugarjev do smolarjev. Največ finančnega kapitala, ki se je v tem obdobju začel razvijati poleg trgovskega, pa so prinašale flote jadrnic,

ki so oskrbovale vojsko v krimski vojni. Le-te so lastnikom jadrnic in kapitanom prinašale lep zaslužek, kar je krepilo tržaški trg kapitala, tako da so nastale prve zavarovalnice in bančni zavodi. Po uvajanju ameriških kultur (1816) ni bilo več ne kroničnih lakot ne kužnih bolezni in po uvedbi deljivosti kmetije, tudi ovir za selitev v mesto ni bilo več. V Trstu se je lahko razvil gospodarski, politični in kulturni liberalizem, kar je dajalo mestu velike privilegije (Gombač, 2001, podlistek 36).

Vendar pa je bila gospodarska slika v zaledju popolnoma drugačna, saj vlada ni podpirala pretiranega liberalizma, da ne bi meščanstvo in proletariat načela privilegije plemstva, klera in uradništva. Tudi poskus nadvojvode Janeza ni obrodil večjih sadov. Ustanovil je namreč Industrijsko obrtno družbo za notranjo Avstrijo, ki je spodbujala nastanek industrije, napredek izučenih delavcev, konkurenčnost domačih proizvodov. Vlada je dajala zeleno luč le manufakturam na vasi, fiziokratizmu v kmetijstvu in cehovstvu v manjših mestih. S tem si v konkurenci z ostalo Evropo ni veliko pomagala; da bi obdržala spoštovanje, bi morala narediti še kaj več. Avstrija pa je med seboj raje skregala dežele, kot da bi omejila vpliv monarhije. Na tak način je obdržala status quo. Le Trstu so dovolili več; dopustili so versko toleranco, investicije v industrijo in promet ter kompromisno upravo in administrativne meje, ki so ostale po Francozih. Zahvala temu gre, da je Trst postal center z največ parnimi stroji v monarhiji. Če so pred tem obdobjem krize nastajale po 'božji' volji, zaradi bolezni, slabih letin, vojn, so od 19. stoletja naprej nastajale zaradi sistema liberalizma, utemeljenega po A. Smithu in D. Ricardu, kjer so se izmenjevale dobe ekonomskih recesij (1825, 1836, 1847, 1871, 1929) in gospodarskih konjunktur (Gombač, 2001, podlistek 37, 38).

Trst postaja velemesto, saj so se na poti za kruh tam odpravljale vse večje množice ljudi iz zaledja. Od 1875 do konca stoletja je prebivalstvo Trsta vsako leto naraslo za 3-4000 ljudi, leta 1907 pa celo za 10.000. Strogi center mesta je bil zgled idealnega urbanega prostora, predmestje pa se je dušilo v nemogočih razmerah. Prišleki so se podredili mestnim navadam, vendar pa so kos pogače napredujočega mesta lahko okusili le redki (trgovci, kapitalisti,...), množice delavcev pa so ostale na predindustrijski ravni (Gombač, 2001, podlistek 38).

Pomlad narodov leta 1848 je na plan pahnila zahteve po združevanju. Najbolj glasni sta bili Italija in Nemčija. Istra je težila k združitvi z Italijo, medtem pa je bil Trst bolj naklonjen Avstriji, predvsem zaradi privilegijev, ki jih je užival (občinske administrativne in deželne zakonodajne pravice).

17.3.1861 se z združitvijo Italije začne sodobna evropska zgodovina - doba imperializma. Slovenci, kljub večini, ki so jo imeli v Istri, na Goriškem in preostali Sloveniji, niso bili zagnani za uresničitev programa o združenju Slovenije; razen ozkega kroga intelektualcev seveda. Ta mlačna zagnanost je zaznamovala našo zgodovino vse do danes. Kmetje so bili neopredeljeni, ker jim poleg nacionalne osamosvojitve ni bila ponujena tudi razredna - zemljiška odveza (Gombač, 2002, 44). Od leta 1848-1860 je zavladal absolutizem in tudi

zaradi absolutizma zamre ideja o Zedinjeni Sloveniji in kulturno življenje, slednje predvsem zaradi velike revščine (Udovič, 1992, str. 143).

Italijanske državice združene v enotno državno tvorbo so samozavestno obrnile nov list zgodovinskega poglavja. Takratno politično in gospodarsko dogajanje se je že začelo vrteti okrog močne Nemčije, katere južni krak naj bi se končal v Trstu. To pa je zahtevalo integracijo Avstrije in ponemčenje vseh staroselcev do Adrije. Da so imeli resne namene, kaže tudi program nemške ladijske nadgradnje, s katero so rušili angleški monopol na morju. Anglija je v odgovor Nemčiji sklenila s Francijo antantsko zvezo. Italija pa v zameri do Francije, ker je nasprotovala njeni kolonialni politiki, stopi na stran Prusije in Avstrije. Vsem je bil cilj slovanski svet, ki je ostajal še nekolonializirana oaza. Podrediti so si ga želeli vsi, da bi lahko tja prodajali svoje tržne viške (Gombač, 2002, podlistek 52).

Italija je v tem času svoje gospodarstvo že preusmerila na vojno industrijo, čeprav ji tega ne bi bilo treba, saj jo v vojno ni nihče silil. Na vojno se je pripravljala tudi politično, s skrivnimi pogajanjmi o tem, h kateri strani bi blagovolila pristopiti. Pa vendar ji ne bi bilo treba storiti ničesar, saj je ni nihče ogrožal. Vodili so jo pač geostrateški interesi in želja po strateških mejah na razvodjih. To je bil čas, ko je italijansko gospodarstvo dobilo zagon (predvsem Piemonte) in se je poleg obrti začela vzpenjati tudi vojaška industrija (Gombač, 2002, 52).

Slovenci pa so veliko dali na Avstrijo. Tam so se lahko družili s Čehi, Hrvati in drugimi jugoslovanskimi narodi. V slovenskem kulturnem hramu v Trstu so na predstave poleg Slovencev hodili tudi Čehi, Hrvati in Srbi, ki so živeli v Trstu. Prerez njihovega socialnega statusa pokaže, da so bili to bankirji, zavarovalniški agentje, ladjarji, trgovci in industrijalci. Ti ljudje so računali, da bo Trst postal v prihodnosti glavni center Slave. Zato so tja usmerjali kapital, delovno silo in intelektualce (Gombač, 2002, podlistek 52).

Italija si je s spreminjanjem zaveznikov pridobila Trst, Avstrijsko primorje, Istro, kvarnerske in dalmatinske otoke, osrednjo Dalmacijo in južno Tirolsko (Londonski sporazum 1915), torej ozemlja, ki so bila pretežno neitalijanska (Gombač, 2002, podlistek 52). Mlada italijanska država, ki je le stoletje prej postala svobodna, se je spremenila v tlačiteljico sosednjih narodov (Slovencev, Hrvatov in Avstrijcev). Trst je ostal brez zaledja in brez osnove lastnega razvoja. Kot v preteklosti je zapora na postojnskih vratih pomenila stagnacijo in s Trstom je stagnirala vsa dežela (Gombač, 2002, podlistek 52).

2.2. Razvoj trgovine obeh območij

Trgovina je za obe področji bila zelo pomembna, saj je predstavljala dodaten zaslužek za kmečko prebivalstvo, ki se je v trgovino lahko vključevalo s kmetijskimi presežki. Zaradi dajatev na prodano blago oziroma carin so se polnile tudi državne blagajne. Vendar pa so se

kmetje skušali tem dajatvam izogniti, zato je velik problem predstavljalo tihotapstvo. Razširjenost tihotapstva v Istri je za koprski podestat bil zelo pereč, saj se je leta 1750 namesto pričakovanih 30000 ducatov letnega davka od prodanega olja, v blagajno nateklo le 5-6000 ducatov (Benussi, 1924, str. 386). Tihotapstvo je bilo bolj razširjeno ne beneških območjih, saj se je skušalo čimveč blaga prodati v Trst, kjer je bilo trgovanje zelo živahno. Ampak pojdimo po vrsti; najprej bolj podrobno pogledjmo trgovino na slovenskem (oziroma takrat avstrijskem) ozemlju, nato pa še na Beneškem.

2.2.1. Razvoj trgovine na Primorskem

Obe območji so prečkali tokovi cvetoče trgovine s 'strateškim' blagom. Za Slovenijo je bila pomembna trgovina s kmetijskimi presežki in proizvodi obrtne dejavnosti (topilnice železa). Meje njene trgovine so potekale po območjih Avstrije, Madžarske, Slavonije in Hrvaške, medtem ko je bila trgovina od zunaj omejena z obalnimi pristanišči od Reke do Portogruara. Čez slovensko ozemlje so tekle zelo pomembne trgovske poti, ki so povezovali Italijo z južno Nemčijo, Avstrijo, Češko in Poljsko, Hrvaško in Ogrsko, ki so prinašale trgovcem velike profite (Gombač, 2001, podlistek 18). Koristi od slovenske trgovine s sosednjo Benečijo so segale globoko v notranjost slovenskega ozemlja; vse od Ilirske Bistrice, Postojne, Škofje Loke, do Kranja, Celja, Maribora, Beljaka. Pomembna je bila za Štajersko, Gorenjsko, Kranjsko in Goriško, ker so le tako lahko prodali svoje izdelke. V 16. stoletju je Ljubljana postala že pomembno prometno križišče.

Habsburška monarhija je izvajala protekcionistično politiko v korist Trsta. Po Maksimiljanovem pohodu na Beneško republiko se je povečal pomen odseka Senožeče-Lokev vse do 16. stoletja, ko so dogradili cesto Bovec-Kanal-Gorica-Štivan-Trst. Tako je postala dolina Soče najbolj prehodna za blago iz Nemčije in Koroške vse dokler beneški Senat ne sprejme ukrepa o zaprtju te trgovske poti. Blago, ki je potovalo proti Beneški republici, je bilo predvsem žito, živina, kože, krzno, lito železo, izdelki iz železa iz Nemčije in Koroške ter vino in sol.

Fevdalno gospostvo je od slovenskih kmetov pobiralo zemljiško rento v denarju, kar omogoči kmetom, da sodelujejo v trgovini s presežki lastne proizvodnje in z blagom drugega izvora (predvsem z živino, krznom, železom). Konkurenca kmečki trgovini so bili mestni trgovci v slovenski notranjosti (Ljubljana). Konkurenca obojim pa so bili tuji trgovci, ki so imeli velika finančna sredstva in jih je podpirala tudi vlada (Tagliaferri, 1980, str. 71-80). Ti privilegiji tujih trgovcev in protekcionistična politika v korist Trsta (razni cesarski dekreti od leta 1478 do 1577) so zmanjšali trgovinske in gospodarske možnosti za trgovino v slovenski notranjosti. Protekcionistična politika se je uveljavljala skozi dekrete, ki so kranjskim trgovcem dovoljevali oskrbo le v Trstu, drugi dekret je postavil na koprsko trgovske ceste vojake, da so zaprli pot, Trst je bil opravičen davkov, žito je bilo lahko kupljeno izven Trsta, če se je le-temu

doplačalo carino, na vsak tovor vina ali soli iz beneških mest, ki potujejo na Kranjsko, je bilo potrebno plačati dajatev 30 soldov,... (Gombač, 2002, podlistek 19). Zaradi protekcionistične politike Avstrije si je Trst gospodarsko opomogel. Kljub temu, da so Benečani Trst stisnili v objem, saj so osvojili vse ozemlje do reke Tagliamento in Beneške Slovenije, so bili za razvoj tržaškega zaledja pomembni Furlani, ki so s kapitalom posegli v alpsko območje in tako spodbudili proizvodnjo in trgovino z železom (Gombač, 2001, podlistek 20).

Vlada je za kritje birokratskih in vojaških stroškov stalno povečevala davke; to, poleg verskih in kulturnih razhajanj v protireformacijskem obdobju, zavre urbani in gospodarski razvoj notranjosti dežele in sproži več kot 120 uporov do 18. stoletja. Ti upori so v 18. stoletju usmerjeni proti vladi in njeni fiskalni politiki, v prejšnjih stoletjih pa proti fevdalni gospodi, ko kmetje zahtevajo ukinitvev tlake in odpravo suženjstva (Tagliaferri, 1980, str. 71-80).

»Trst se je razvijal v trgovsko središče. Iz Dunaja je preko Gradca in Ljubljane vodila znamenita Fuhrwerk, trgovska pot, po kateri so težki vozovi v 18. stoletju iz Češke in Avstrije ter Madžarske vozili blago in ljudi (...). Od Trojan do Trsta je težek tovorni voz ob lepem vremenu potreboval nekaj več kot 50 ur vožnje (...). Vsak voz je vlekel približno 3 do 5 ton tovora in delo je bilo dobro plačano. To je bilo pomembno predvsem za pasivne kraje. Prevozništvo, ki je sledilo srednjeveškemu tovorništvu, je bila ena od oblik zaslužka kmečkega prebivalstva na Krasu med Trstom, Postojno in Reko« (Gombač, 2002, podlistek 32).

Od kar sta Koper in Trst pripadla različnim državam, so se stalno pojavljali spori med njima zaradi oskrbovalnih poti. Kot najpomembnejša prometna žila proti Trstu in Kopru je veljala trgovska pot Trst-Štivan-Ljubljana-Slovenska Bistrica-Maribor-Gradec-Semering-Dunaj, ki je trgovcem nudila velike profite. Kritično območje pa sta bila odcepa, ki sta vodila proti obema mestoma. Proti Trstu je vodila pot Pivka-Razdrto-Senožeče-Lokev-Bazovica-Trst, proti Kopru pa Divača-Kozina-Črni Kal-Koper, ki sta bili življenjskega pomena za obe mesti in vsakršna prekinitev oskrbe je za obe mesti pomenila veliko grožnjo.

Trgovska pot, ki je vodila iz Trsta v Reko, pa je bila v zelo slabem stanju. Pravzaprav bi tej poti težko rekli cesta, saj je bila v takem stanju, da ni bila primerna niti za ježo. V 18. in 19. stoletju je bilo treba izboljšati cestne povezave z avstrijsko Istro. Denarja je bilo za ceste vedno premalo, vendar pa so gradnjo cestne povezave Trst-Materija-Podgrad-Lipa-Reka odobrili (leta 1788), saj je prevladalo splošno mnenje, da bo ta povezava povečala pretok trgovskega blaga med tema mestoma in tako pripomogla k boljšemu standardu ljudi, saj je bila revščina v tem delu Istre neznosna. Poleg trgovanja naj bi v Reko prinesla tudi znanje, saj so bili tam kmetje nevesči pridelave vina in olja, kar je tudi pripomoglo k težkim življenjskim razmeram (Holz, 1997, str. 125-138).

Vse do prve svetovne vojne se slika gospodarstva na današnjih slovenskih tleh ni dosti spremenila; Trst je ostajal center razvoja, zaledje je živelo od Trsta. Po prvi svetovni vojni pa

je, tako kot celotni svet, tudi Primorje zajela gospodarska in politična kriza. Trst in Primorska sta pripadla Italiji in vse do konca druge svetovne vojne, ko so se meje med Italijo in Jugoslavijo definirale, je bilo gospodarstvo v slabem stanju. Zaradi spremenjenih mej je delovna sila že od leta 1920 zapuščala Trst, kar se je ponovilo tudi po drugi vojni. Po koncu vojne in dokončni postavitvi mej (1954) se je začela rast Kopra in drugih obalnih mest, ki so se tudi zaradi na novo prispele delovne sile hitreje integrirala z zaledjem. Kar so Slovenci izgubili s Trstom, so pridobili s Kopro, čeprav je bilo težko nadomestiti doseženi razvoj Trsta (Gombač, 2002, podlistek 54).

2.2.2. Razvoj trgovine v Treh Benečijah

V Furlaniji in na Beneškem ter v beneški Istri je bila revščina huda. Konec 16. in začetek 17. stoletja se je število prebivalcev zmanjšalo za 44%, od 196 000 na 136 000. Furlanski kmetje niso smeli sodelovati v tranzitni trgovini (razen kot prevozniki), čeprav je bila trgovina med Nemčijo in Beneško republiko razvita in je potekala preko Furlanije (Tagliaferri, 1980, str. 71-80). Benečija je, razen v Benetkah, svoj sedež oblasti imela tudi v Vidmu (Udine), kjer je imel sedež najvišji predstavnik, in v Palmanovi, kjer je imel sedež oskrbnik trdnjave, ter v Čedadu (Cividale), pod katero oblastjo so bili tudi Torre, Nadiža (Natisone), Soča in ostali del Benečije. Tranzitna beneška trgovina je potekala po črti: Pontebba (Tablje) ali po Canal del Ferro (Pod Vilo) iz Tarvisa (Trbiž) skozi Venzone in Gemono in se je potem, ko je prečkala reko Tagliamento pri Dignanu, usmerila proti Latisani in Portogruaru (Tagliaferri, 1980, str. 71-80). Druga pot tranzitne trgovine proti Benečiji pa je potekala po bovškem kanalu (Kobarid, Čedad) preko carinske postaje v Tržiču (Monfalcone). To drugo pot je beneški Senat v obdobju 1535-1557 ukinitil, da bi tako preprečil tihotapstvo. S tem je močno prizadel kmečko prebivalstvo vzdolž te poti, ki je izgubilo dodaten vir zaslužka. Vendar pa je bilo tihotapstvo v Beneški republici težko zatreti. Pomagalo ni niti angažiranje vojaških ladij in postavljanje ljudi na stražo ali med tihotapce pomešati vohune. Vsi ti ukrepi niso imeli večjih uspehov, najmanj pri pomorskem tihotapstvu, zaradi razčlenjenosti istrske obale (Gestrin, 1965, str. 28). Iz Istre v Benečijo se je največ tihotapilo slane ribe, vino, olje in sol. Ob koncu 18. stoletja prodajo na beneški trg le 16% pridelanega olja, 84% le-tega pristane v Trstu, kjer ga prodajajo na črno. Če pomislimo, koliko davkov so morali trgovci plačati (davek na uvoz v Beneško republiko, tranzitni davki in davki na potrošnjo, ki so jih pobirali pretežno zasebniki), ni čudno, da je tihotapstvo cvetelo (Bianco, 1994, str. 149, 153). Pomembnejše obrtne delavnice so bile v tem obdobju le v Čedadu in na začetku 17. stoletja se je njihovo število še zmanjšalo, zaradi preusmeritve prometa z železom s ceste Bovec-Kobarid-Čedad na Pontebba.

V času Beneške republike so imele njene kolonije nedvomno največ koristi od trgovine. V mestih se je že v 13. stoletju pojavil kapital iz pomorske in kopne trgovine. Pojavili so se posojevalci denarja, Židje in Florentinci, ki so razpolagali s kapitalom in so ga vlagali predvsem v pomorsko trgovino. Beneška primorska mesta, med katerimi je prednjačil Koper,

sledita pa mu Piran in Milje, so razpolagala s številnimi prekomorskimi izdelki, ki so jih prevažali beneški in drugi trgovci. Še posebej pa so bili cenjeni domači izdelki, olje, vino in sol. Vsi ti izdelki so vabili bližnje istrske in kranjske trgovce, predvsem kmete, ki so od konca 13. do začetka 17. stoletja množično tovorili in nosili tudi svoje izdelke (pšenico, sušeno meso, kože, les, kovine). Velik upad te trgovine so zabeležili v 15. stoletju med vojno za Gradiško med Avstrijo in Beneško republiko.

Konec 16. stoletja je prišel čas, ko se je v Jadranu in Sredozemlju uveljavila severna trgovska linija, kjer so ceno in ponudbo blaga diktirali Britanci in Nizozemci. V začetku 16. stoletja je bil beneški mit že dodobra načet. Moč nekoč pomorske velesile je začela počasi pešati. Krivda za to gre predvsem pretirani navezanosti na tradicionalno usmerjenost vladajočega razreda. Nezmožnost prehoda iz rentnega v profitni sistem je kaznoval zakrknjene merkantiliste, ki so vztrajali na trgovini blaga proizvedenega drugod (Gombač, 2001, podlistek 21). Čeprav so bile Benetke v tem času evropsko vlemesto (poleg Londona, Pariza, Isnatbula, Milana in Neaplja) s 150.000 prebivalci, se vsekakor niso obnašale temu primerno (Cozzi, 1992, str. 204). Po odkritju Amerike se Beneška republika ni usmerila na novo tržišče, ampak je raje spala na lovorikah in ohranjala oziroma skušala ohraniti pridobljena ozemlja (to pa je bila z vsakim letom večja težava, zaradi vse pogostejših roparskih napadov na njeno ladjevje). Sever Evrope se je v tem času gospodarsko angažiral in na jugu (Sredozemlje in italške države) odprl številne konzulate, ki so imeli nalogo plasirati blago na trg. Evropski jug pa je zašel v recesijo, katere vzrok ni tehnično neznanje, temveč navezanost na tradicionalno bančništvo (rente, prodaja odpustkov, dodeljevanje cesarskih funkcij), ki so ga na jugu posebej papež, Firence in Benetke (Gombač, 2001, podlistek 21). V tem času pa si Habsburžani kujejo svoje bogastvo in moč na osnovi povezanosti zaledja s Trstom.

V 18. stoletju sta bili Furlanija in Benečija po odhodu Francozov še vedno v gospodarskem zaostanku. Utrudili sta ju tudi krizi zaradi trtnih uši in sviloprejskih boleznih. To območje je bilo bolj agrarno usmerjeno in so se tovarne začele odpirati zelo pozno. Po združitvi Italije (1861) in po dokončnem odhodu Avstrije (1866) iz teh krajev so se ljudje začeli usmerjati v proizvodnjo svile (dve pomembni predilnici v Portogruaru, druge pa težje shajajo, ker nimajo parne tehnologije), ki je bila zelo cenjena v Evropi in celo v ZDA. V večjih mestih (Videm, Čedad) se razvijejo številne cenjene delavnice s proizvodnjo usnja, čevljev, klobukov, dežnikov, glavnikov, ur, pa tudi kiparji, slikarji, tiskarji, knjižničarji,... V Vidmu odprejo leta 1884 cottonificio (tovarna bombaža). Odpirajo se tudi tovarne za predelavo lesa, cukrarne, železarne, kemične tovarne. V tujini so bile zelo cenjene obrtne delavnice s proizvodnjo nožev, zvonov, vžigalic, stilnega pohištva, pršutov,...

2.3. Posledice zgodovinskih dogodkov in današnje gospodarsko stanje obeh območij

Iz zgornjih poglavij lahko povzamemo, da sta kljub bližini obravnavani območji doživeli drugačen gospodarski razvoj. Območje Treh Benečij in Istre je zaradi stoletne pripadnosti Beneški republiki, ki ni stremela po gospodarskem razvoju svojih kolonij, doživela zelo pozen razvoj. Prvi poskusi industrializacije so zaživeli šele v 19. stoletju po združitvi Italije. Ti kraji so bili skozi zgodovino vedno usmerjeni v kmetijstvo in obrt, kar je pustilo posledice vse do današnjih dni in dalo osnovo za razvoj malega podjetništva. Ljudje so bili vedno navajeni se zanesti sami nase, bili so vedno navezani na družino (kar je značilno še danes) in na tradicijo. Vsi ti 'zgodovinski' elementi so dali temelje za takšen razvoj, kakršnega so Tri Benečije doživele v 20. stoletju po drugi svetovni vojni.

Drugače je bilo na slovenski strani meje, kjer so ljudje živeli od Trsta že od 14. stoletja. Predstavljal jim je vir zaslužka, najsi so tam živeli in delali ali pa le prodajali svoje pridelke na tržaških trgih, kjer so bili ti izdelki vedno cenjeni in dobro prodajani (Šavrinke). Trst je bil vse do konca prve svetovne vojne, ko je pripadel Italiji, motor razvoja primorskega območja in notranjosti Slovenije. Zaradi tega se večja primorska mesta niso utegnila gospodarsko razviti, saj je kapital prišel v Trst in se iz Trsta razporejal pretežno ob trgovski poti, ki je vodila do Dunaja. Koper pa, ki je bil več stoletij pod Benečani in kasneje nekoliko oddaljen od trgovskih poti, je šele danes odprl poglavje svojega gospodarskega razvoja.

SV Italija, katere gospodarstvo je, kot že rečeno, temeljilo vse do 20. stoletja na obrtništvu-manufakturah in na ladjedelništvu (Benetke), se je tudi po vojni razvijalo v tej smeri (iz obrtništvu se je razvilo malo in srednje podjetništvo). Podedovani Trst je ostalo pristaniško mesto in magnet za delovno silo. Sedanje slovensko primorsko ozemlje pa, ki ni imelo industrijske tradicije, se šele v zadnjih desetletjih postavlja na noge. Obrti, ki bi vodila razvoj gospodarstva ni bilo, saj je tudi v preteklosti prevladovalo kmetijstvo. Tudi industrija, rojena v času socializma, doživlja težke čase. Edini trenutni motor primorskega gospodarstva je Luka Koper in nekaj večjih storitvenih podjetij (Istrabenz, Intereuropa). Lahko bi rekli, da je Primorska iz zgodovinske dediščine potegnila zelo malo, saj ni bil njen potencial (geostrateška lega) nikoli izkoriščen in razvit. Dejansko so se ljudje za preživetje opirali na Trst, ki pa je le jemal (kapital, delovno silo, intelektualce) in ni lastnemu zaledju ponudil nobene možnosti razvoja. Ko je tržaško gospodarstvo potonilo, je potonilo tudi njegovo zaledje.

Po prvi svetovni vojni, ko je v Trstu, Furlaniji in Benečiji in nenazadnje tudi v Istri prevladal fašizem, je nova politična miselnost zelo slabo vplivala na gospodarstvo. To je bil čas, ko so se potrebe in z njimi povpraševanje povečali, vendar pa jim proizvodnja ni sledila, saj je fašistična propaganda spodbujala ljudi k skromnosti. Po letu 1926 je veliko malih posestnikov propadlo in postali so navadni delavci. Svetovna gospodarska kriza prizadene tudi to območje in v Italiji prevlada diktatorska oziroma kontrolirana ekonomija. Pred vojno so spodbujali

uvoz, da si je gospodarstvo naredilo zalogo za težke čase, med vojno pa je nastopila kriza s preskrbo surovin (železo za industrijske potrebe so dobili iz parkov in dvorišč – ograje in vrata). Uvoz so omejevali, kar se je dalo; ljudje in industrija niso imeli več dostopa do premoga, volne, bombaža, ampak so, zahvaljujoč razvoju italijanske kemične industrije, proizvajali carbonital, lanital, cotonital (Cusin, 1972, 299, str. 372, 411).

3. PROCES GOSPODARSKEGA RAZVOJA TRIVENETA V 20. STOLETJU

Območje Triveneta lahko z gospodarskega vidika definiramo kot posebnost, saj je tako po značilnostih kot razvojnemu procesu edinstven primer gospodarstva, ki se je razvilo zahvaljujoč lastnemu znanju in tradiciji. Poudariti moram, da slovi to območje po močni navezanosti na tradicijo. Prva značilnost družbe Triveneta (in Italije na splošno) je velik vpliv katoliške subkulture; Democrazia Cristiana je omilila prehod iz kmetijske v industrijsko družbo. Poleg tega je pripomogla k razvoju družinskega kapitalizma s tem, da je nudila socialno in finančno pomoč (Azzariti, 2000, str. 7).

V zavesti ljudi je močno zasidrana zgodovinsko-kulturna dediščina Beneške republike. Obdobje Serenissime je izoblikovalo značilen ponos v značaju ljudi. Po tem slavnem obdobju pa je območje Treh Benečij zaznamovala prva svetovna vojna, ki se je odvijala dejansko le v SV delu Italije, ter velika revščina in kot posledica tega, tudi veliki migracijski tokovi (Azzariti, 2000, str. 13). To težko poglavje italijanske zgodovine je prisililo ljudi, da so postali iznajdljivi, praktični in na plan je prišla njihova 'podjetniška žilica' z veliko volje do dela. Podjetniško podobo območju dajejo številne mikro-situacije, iz katerih so ljudje znali izkoristiti najboljše in katere so podjetnikom nudile možnost za uspešen razvoj (primeri podjetja Benetton, Luxottica, Geox,...). Ta podjetja so se naučila živeti z okoljem in ga spreminjati le toliko, kolikor je potrebno za lasten razvoj, ne da bi ga pri tem uničila (Azzariti, 2000, str. 20).

Kljub pravljici o ekonomskem čudežu, naletimo na marsikatero črno piko. To, da je proizvodnja materialnih dobrin v polnem razcvetu, je terjalo svoj davek, in sicer pojav intelektualne revščine; ljudje so po opravljenem osnovnem šolanju takoj nastopili z delom v proizvodnih obratih (Azzariti, 2000, str. 14). Le malokdo je nadaljeval višje šolanje; to se danes vidi pri pomanjkanju kadra v terciarnem sektorju, kjer ne stopajo v ospredje toliko fizične sposobnosti posameznika, temveč njegova izobrazba.

Dober ekonomski položaj je v zadnjih letih privabil veliko priseljencev, za katere pa ni dovolj dobro poskrbljeno v smislu njihove integracije v okolje (priseljenci se ne naučijo oziroma priučijo vrednot, principov, zakonov, ki jih zahteva novo okolje). Tudi o infrastrukturi pravijo, da je pomanjkljiva. Pospešiti bi bilo treba pretok oseb in proizvodov ter prilagoditi storitve (Azzariti, 2000, str. 22).

Nevarnost, ki grozi gospodarstvu tega območja v prihodnosti, je pomanjkanje zavesti o organizacijskem razvoju gospodarstva (Azzariti, 2000, str. 8). Podjetju ne bo zadostovalo več le znanje o proizvodnji in specializaciji proizvodnje, v globalnem okolju bo potrebno znati upravljati s premoženjem podjetja, znati bo treba tržiti se in se posvetiti raziskavam. Potrebno bo dati večji poudarek na 'profesionalne' managerje in izpeljati prehod iz družinskega kapitalizma v družinsko-managerskega, ki temelji na posebnem znanju vodenja malih in srednjih podjetij (zelo veliko praktičnega znanja) (Azzariti, 2000, str. 7). Problem je spoprijeti se s prepadom med modernizacijo podjetij in modernizacijo okolja; dokler proizvodni faktorji niso predstavljali velikega stroška, so se lahko mala podjetja osredotočila na razvoj in tehnološko inovacijo, zdaj pa so okolje, delo, infrastruktura postale dobrine s svojo ceno, zato bo proces koevolucije podjetje-okolje kompleksen in težek, ker sta bila le-ta vedno ločena (Anastasia, 1996, str. 232).

Vrnimo se na uspeh gospodarstva Treh Benečij. Kot že rečeno je le-temu botrovala volja ljudi do dela in preživetja. Vse se je začelo v krogu družine, ko je gospodar, ki je bil več določene spretnosti odprl delavnico. S poizkušanjem in z nasveti, pripombami strank je dosegel določeno kakovost in ugled. Zavedati se moramo, da se je razvoj malega podjetništva v Treh Benečijah dogajal nezavedno, spontano iz posamezne obrtne dejavnosti (Azzariti, 2000, str. 12). Začel se je v družinskem krogu. Oče je svoje znanje prenesel na sina, ta na svojega in tako se je prenašala tradicija, izraz proizvodov, ki omogoča razpoznavnost izdelkov tega območja. Moto obrtniških delavnic je bil, in je še vedno, delati lepe in uporabne stvari (stil Made in Italy) (Azzariti, 2000, str. 35). Obrtniki so 'poslušali' trg in sledili namigom za izboljšave, temu se je pridružila še sposobnost trgovanja in pogajanja in uspeh je bil tu.

3.1. Postfordizem in razvoj malega podjetništva v Trivenetu

Po drugi svetovni vojni se je za Italijo začel čas obnove (1945-55), katerega cilj je bil razvoj industrije in zmanjšanje števila brezposelnih (Graziani, 1998, str. 14). Območje, ki se je v tem času najbolj razvilo, je bil t.i. industrijski trikotnik Torino-Milano-Genova. Ta industrijski trikotnik se je razvil že v začetku stoletja in je bil osnovan na mehanični in kemični industriji, razvoj pa je potekal le znotraj le-tega (Grandinetti, 1986, str. 16). Po drugi svetovni vojni pa postane temelj industrije v Piemontu in Lombardiji masovna proizvodnja potrošnih dobrin (avtomobili in gospodinjski aparati) in poceni delovna sila, ki je prihajala iz ozemlja celotne Italije (največ iz južne). Po velikih selitvenih tokovih se je ponudba delovne sile v severni Italiji močno okrepila, kar je znižalo stroške dela. Vendar pa je v 60 letih industrija Piemonta in Lombardije zašla v hudo krizo (Grandinetti, 1986, str. 16). Celotna proizvodnja je temeljila na standardiziranih proizvodih, kar je pomenilo, da so bili proizvodi neinovativni. Povpraševanje se je vse bolj usmerjalo v raznolikost, spremenljivost in od podjetij, zaradi vse kompleksnejše potrošnje zahtevalo fleksibilnost. Ljudje so začeli povpraševati po vse bolj

specifičnih dobrinah, želeli so si diverzifikacijo obstoječe ponudbe, česar industrija, ki je proizvajala po načelih fordizma, ni bila zmožna zadovoljiti.

Da bi industrija kar se da zadovoljila nestandardizirano povpraševanje, se je obrnila na obrtnike (Azzariti, 2000, str. 41). Ti so ji bili sposobni nuditi proizvodne faktorje, ki so bili fleksibilnejši od njenih velikih proizvodnih obratov in so se lahko usmerili na posamezen segment kupcev.

V 70 letih se je zaradi omenjene krize začel vzpenjati sektor malega podjetništva v Treh Benečijah, ki temelji na tradicionalni proizvodnji v tekstilni, obutveni, pohištveni in živilski dejavnosti. Počasi se začne tudi proizvodnja mehanične dejavnosti iz velikih obratov seliti v mala podjetja, ki delujejo na osnovi naročil velikih tovarn. Posamezni industrijski obrati se selijo v majhne delavnice, ki se med seboj povezujejo v delitvi dela. Te delavnice oziroma ta mala podjetja nudijo v svoji osnovi potrebne materialne dobrine in znanje, poleg tega pa tudi investicije, ki so neodvisne od velikih tovarn, saj ostanejo majhna podjetja vedno samostojna. Področje, kjer se v tem obdobju malo podjetništvo začne razvijati, zajema Emilio Romagno, Toscano, Marche, Umbrio in Triveneto (Benečijo in Furlanijo Julijsko krajino). Pomembno vlogo v tem razvoju ima družina, saj je v teh podjetjih zelo pogosto, da sodeluje pri njihovem poslovanju več generacij iz iste družine. Zaradi tega je že njihova vzgoja drugačna od tiste iz industrijskih območij, saj se je skozi generacije ohranil specifičen know-how, ki ima svoje izvire v obrti. Nič koliko je primerov, ko izhaja iz ene družine več bratov podjetnikov, ki so na različne načine med seboj povezani, kar nedvomno ugodno vpliva na poslovanje, saj le-to temelji na medsebojnem zaupanju, prenosu informacij in na ugodnih posojilih.

Po gospodarski krizi v industrijskem trikotniku se začne obdobje postfordizma. Ta ne temelji več na načelih masovne proizvodnje, temveč na zadovoljevanju specifičnih potreb kupcev, torej na nestandardizirani proizvodnji in fleksibilni tehnologiji za majhne proizvodne serije, kar vodi k specializaciji dela in k višjim plačam. S to preobrazbo v industriji so dobili obrtniki priložnost za svoj podjetniški razvoj. Že kot samostojni obrtniki so bili večinoma usmerjeni v tržne niše, kjer velika podjetja niso poslovala (Azzariti, 2000, str. 45). Ko so, zaradi novih razmer, dobili priložnost za razvoj, se je začel proces združevanja oziroma sodelovanja med obrtniki-podjetniki sorodnih dejavnosti. Le tako so lahko zadovoljili naraščajoče povpraševanje. Povezovali so se v podjetniške sisteme, in sicer tista podjetja, ki so si bila blizu po lokaciji in dejavnosti. Začela so nastajati t.i industrijska okrožja, ki predstavljajo način povezovanja proizvajalcev gotovih komponent in končnih proizvodov. To je v osnovi povezovanje podjetij v verigi vrednosti na določenem ožjem geografskem oziroma lokalnem področju. Enostavna industrijska okrožja se odlikujejo po tipični specializaciji, ki se je razvila iz določene obrti, medtem ko so kompleksnejša industrijska okrožja sestavljena iz več vrst proizvodnje (diverzifikacija), ki so ponavadi povezane med seboj (Grandinetti, 1986, str. 19). Pri industrijskem okrožju pa ni nujno, da se proizvodnja konča v okrožju, vendar lahko mala podjetja postanejo poddobavitelji industriji. Strategije razvoja posameznih malih podjetij zato

ne smemo gledati posamično, ampak v celoti; predvsem način kako majhno podjetje postane 'veliko' (ne v fizičnem, ampak v proizvodnem smislu) (Grandinetti, 1986, str. 19). Poleg tega je k uspehu malih podjetij pripomogla tudi fleksibilna politika zaposlovanja, saj v tem sektorju ni sindikatov (Grandinetti, 1986, str. 26), ki so v Italiji znani po svojih ostrih zahtevah in neumornemu delovanju, zaradi tega je olajšana mobilnost delovne sile, majhna podjetja pa lahko izkoristijo tudi davčne olajšave.

3.2. Značilnosti Treh Benečij

SV Italije sodi med najbolj razvite regije v Evropi (Azzariti, 2000, str. 29); je del druge najbogatejše evropske makroregije, Arco Alpino, ki zajema še Padanio, Marche, Rhone Alpes, Savojo, Baden Württemberg, Bavarsko, Švico in Avstrijo. Ta makroregija obsega 12% površine Evrope in je s 122 enotami kupne moči na prebivalca nad evropskim povprečjem, ki je 100 enot kupne moči. Predstavlja pa tudi 16% vsega evropskega prebivalstva (Anastasia, 1996, str. 173).

Gospodarstvo SV Italije tvorijo večinoma družinska podjetja, kjer družina podjetje dejansko vodi in upravlja. Na celotnem območju kotira na borzi le okrog 10 podjetij, kar kaže na to, da je to gospodarstvo zaprto (Azzariti, 2000, str. 34). Tuj kapital najdemo le v Electroluxu. Se pa podjetja SV Italije vključujejo v poslovanje na tujem, saj morajo izkoristiti bližino rastočih ekonomij vzhoda. V mednarodno poslovanje se vključujejo večinoma segmentni vodje, ki delujejo globalno (sedež ostaja še vedno v matični državi), medtem ko so mala in srednja podjetja še relativno zaprta na tem področju.

V 90 letih je predstavljal razvoj Triveneta pravi ekonomski fenomen, saj je dosegala najvišje izvozne kvote in stopnje rasti v Italiji in je predstavljala edinstven primer rasti, saj je italijansko gospodarstvo v tem času stagniralo (Azzariti, 2000, str. 15). Celotna rast je temeljila na malih in srednjih podjetjih (na Beneškem in v Trevisu pride na vsakih 12 prebivalcev 1 podjetje) (Azzariti, 2000, str. 59). V tem času so se razvila uspešna podjetja: Luxottica, Benetton, Aprilia, Diesel, Geox,...

Po drugi svetovni vojni so na območju delovale majhne obrti, ki prodajajo direktno kupcu (prepletata se prodajna in proizvodna funkcija) in nekaj velikih podjetij, ki so bila skoncentrirana na določenem območju. Od 60 let naprej, ko se začne razvoj območja (rast BDP p.c.), se število obrtnikov zmanjša in poveča se število malih podjetij, v 70 letih pa se število le-teh še poveča. To kaže, da se je podjetništvo v Treh Benečijah razvilo iz obrtnikov oziroma tam, kjer je obstajalo samostojno delo v kmetijstvu (Grandinetti, 1986, str. 60-61).

3.3. Umestitev Treh Benečij v italijansko gospodarstvo

3.3.1. Zaposlenost in gospodarske družbe

Trg dela je bil na območju SV Italije, odkar se je začel pospešen razvoj v 70 letih, vedno dobro preskrbljen, predvsem po zaslugi delovne sile, ki je prihajala iz centra in juga. Tukajšnja delovna sila ima nizko izobrazbo, dela v dolгих izmenah, mobilnost med podjetji je velika, veliko je tudi znanje o proizvodnji. Zadnje čase je opaziti določene spremembe v strukturi zaposlenih, saj se delovna sila dlje časa šola, veliko jih vodi lastna podjetja, preusmerja se v terciarni sektor (Grandinetti, 1986, str. 74), kar povzroča zmanjševanje števila tradicionalnih obrtnih delavnic. Vedno manj populacije, ki se nahaja v aktivni delovni dobi, je na voljo na trgu dela. Zaradi podaljševanja časa šolanja in staranja prebivalstva obstaja nevarnost, da bo v določenem starostnem razredu prišlo do pomanjkanja delovne sile. Kar se tiče današnjih investicij posameznika v šolanje, so prevelike glede na povpraševanje na trgu dela, saj ta ne išče visoko izobražene delovne sile (Anastasia, 1996, str. 250). Zaradi teh sprememb, ki se dogajajo na trgu dela, bo prišlo do večjih razlik med družbenimi razredi (zmanjševanje družinskih prihodkov in pojav socialnih razlik). Po drugi svetovni vojni so naredile italijanske družine velik preskok v smislu življenjskega standarda, saj je bil to čas obnove gospodarstva in izjemnega razvoja. Vendar pa se je v 90 letih že pokazalo, da nižji razredi vse težje sledijo višjim; predvsem so to občutili tisti, ki so imeli svoje podjetje. Tako se določen sloj prebivalstva, ki ima višje dohodke od ostalih že počasi distancira in ustvarja neke vrste elitnega razreda (Anastasia, 1996, str. 254-257).

Tabela 1: Stopnja brezposelnosti in delovne aktivnosti v večjih mestih Furlanije Julijske krajine, v Treh Benečijah in v Italiji za leto 2000

	Stopnja brezposelnosti	Stopnja delovne aktivnosti
Udine	4,4%	45,6%
Gorica	5,3%	44,3%
Trst	6,4%	45,6%
Pordenone	3,0%	49,1%
Skupaj FJk	4,8%	46,2%
Skupaj Tri Benečije	6,1%	44,8%
Skupaj Italija	10,6%	48,2%

Vir: <http://www.regione.fvg.it/istituzionale/cifre/txt-mercatolavoro.htm>

Iz zgornjih podatkov je razvidno, da je brezposelnost v Treh Benečijah (6,1%) pod italijanskim povprečjem (10,6%), prav tako je pod tem povprečjem tudi stopnja brezposelnosti v Furlaniji Julijski krajini (4,8%). Stopnja delovne zaposlenosti na območju Treh Benečij je s 44,8% pod italijanskim povprečjem, ki je 48,2%. Na osnovi podatkov o stopnji brezposelnosti lahko najdemo vzroke za tako stanje v prestrukturiranju gospodarstva; Trst in Gorica z najvišjimi stopnjami brezposelnosti še nista prešla faze tercializacije gospodarstva, medtem ko se je ta

proces npr. v Benetkah že končal (v letu 2000 je stopnja brezposelnosti tu znašala 5%, 73% aktivnega prebivalstva je bilo zaposlenega v terciarnih dejavnostih in javni upravi). Pri tem je imel pomembno vlogo pri terciarizaciji v Benečiji tehnološki in znanstveni park v Margheri, ki je spodbudil razvoj raziskovalnih podjetij, novih materialov, tehnologij in informatike.

Proizvodnja furlanskega območja je v večini razdeljena na proizvodnjo po industrijskih območjih. V Maniagu so znani antični obrati za obdelavo kovin, predvsem po izdelavi rezil. Tu proizvodnja teče že od leta 1400, od časa Beneške republike, katera je tu oskrbovala svojo vojsko z noži. Proizvodnja je potekala ročno vse do začetka 20. stoletja, ko so uvedli industrijsko proizvodnjo. Po krizi v 80 letih so proizvodnjo bolj racionalno organizirali med velikimi in malimi podjetji in danes izvozijo 50% proizvodnje (Videmska gospodarska zbornica: [URL: <http://www.ud.camcom.it/servizi/fr18.htm>]).

Območje Manzana pa je znano po proizvodnji stolov, predvsem po drugi svetovni vojni se je proizvodnja v tem okrožju zelo povečala. Prvi obrtniki pa so se tu naselili v času združitve Italije (1861) iz Gorice, ker so bili v Manzanu boljši pogoji dela (nižji davki in carine). Značilno za tukajšnjo proizvodnjo je, da obsega celotno proizvodno verigo (od predelave surovin do končne obdelave izdelka). Podjetja iz okrožja so med seboj proizvodno povezana, saj prihaja do izrazite delitve dela. To območje proizvede letno 70% stolov v Italiji, kar predstavlja polovico vseh proizvedenih stolov v Evropski Uniji (Videmska gospodarska zbornica: [URL: <http://www.ud.camcom.it/servizi/fr18.htm>]).

Okrožje San Daniele pa je znano po proizvodnji pršutov, čemur so pripomogle zelo ugodne klimatske razmere, ki so bistvene pri sušenju pršuta, ki poteka po tradicionalnih receptih. Tudi tukaj so tradicionalne pršutarne zamenjali industrijski obrati (Videmska gospodarska zbornica: [URL: <http://www.ud.camcom.it/servizi/fr18.htm>]).

Da bi dobili predstavbo koliko ljudi je zaposlenih in koliko podjetij deluje v industrijskih okrožjih na območju Furlanije Julijske krajine, si pogledjmo Tabela 2.

Tabela 2: Število podjetij in število zaposlenih v industrijskih okrožjih Furlanije Julijske krajine v letu 1991

		Proizvodnja jeklenih izdelkov	Lesna in pohištvena industrija	Obutvena in tekstilna industrija	Ostala obrtna proizv.	Ostali sektorji	Skupaj
Maniago	št. podj	264	48	4	143	1.732	2.191
	št. zap.	1.721	139	9	1.789	5.241	8.899
Manzano	št. podj	95	1.006	45	210	2.339	3.695
	št. zap.	1.348	10.060	244	2.751	6.433	20.836
Sacile	št. podj	160	496	38	389	4.377	5.460
	št. zap.	1.552	8.123	178	3.665	12.386	25.904
San Daniele	št. podj	46	42	53	192	1.575	1.908
	št. zap.	213	110	509	1.599	4.709	7.140
Ostale občine	št. podj	1.649	1.770	714	5.358	72.802	82.293
	št. zap.	12.006	11.267	2.672	68.695	284.388	379.028
Skupaj	št. podj	2.214	3.362	854	6.292	82.825	95.547
	št. zap.	16.840	29.699	3.612	78.499	313.157	441.807

Vir: Anastasia, Coro', 1996, str. 126 (obdelava podatkov Istat).

Iz tabele lahko ugotovimo, da se v Furlaniji Julijski krajini nahajajo štiri industrijska okrožja (Maniago, Manzano, Sacile in San Daniele). Iz tabele razberemo število podjetij in število zaposlenih v posameznem okrožju in v kateri dejavnosti delujejo. Če se osredotočimo na specifično proizvodnjo kovinskih izdelkov, pohištveno in lesno industrijo ter obutveno in tekstilno industrijo, ugotovimo, da je v Maniagu največ podjetij s področja proizvodnje kovinskih izdelkov (264), ki zaposluje 1721 ljudi, v Manzanu in Sacile je največ podjetij na področju lesne in pohištvene industrije (skupaj 1502) in zaposluje 18183 ljudi. V San Daniele pa je največ podjetij (53) v obutveni in tekstilni industriji z 509 zaposlenimi. Na celotnem področju Furlanije Julijske krajine je bilo leta 1991 95547 podjetij s skupno 441807 zaposlenimi.

V naslednji tabeli je prikazano število podjetij glede na število oseb, ki jih zaposlujejo v obdobju od popisa organizacij leta 1951 do popisa v letu 1991 po posameznih regijah v Treh Benečijah in za Italijo kot celoto.

Tabela 3: Število podjetij glede na velikost (št. zaposlenih) v letih 1951 in 1991 v Treh Benečijah in v Italiji

Št.zaposl.		Do 5 zap.	6-9 zap.	10-49 zap.	50-99 zap.	100-499 z.	Od 500 zap.	Skupaj
1951	Trent.A.A.	11.059	427	312	48	29	9	11.884
	Benečija	42.265	1.808	1.691	340	305	53	46.462
	FJk	10.089	455	391	83	59	11	11.088
	Italija	571.198	24.811	22.293	3.907	3.383	710	626.302
1991	Trent. A.A.	8.397	1.036	1.152	127	96	6	10.814
	Benečija	54.429	9.181	14.024	1.142	609	49	79.434
	FJk	11.323	1.678	2.120	218	150	18	15.507
	Italija	571.970	71.550	90.709	7.600	5.273	590	747.692

Vir: Anastasia, Coro', 1996, str. 105 (obdelava podatkov ISTAT).

Tabela nazorno kaže spremembe, ki so se zgodile od leta 1951 do leta 1991 v številu podjetij glede na njihovo velikost. Podani so podatki za Italijo in za tri regije (Furlanijo Julijsko krajino, Benečijo in Trentino Alto Adige). Ugotovimo lahko, da se je število podjetij, ki zaposluje nad 500 oseb v tem obdobju v Italiji zmanjšalo za 17%. V drugih velikostnih skupinah pa se je število podjetij povečalo, najbolj v skupini, ki zaposluje 10-49 oseb, kar za 4-krat (največji preskok se je zgodil v Benečiji, iz 1691 na 14024 podjetij). Skoraj za 3-krat se je povečalo število zaposlenih v skupini, ki zaposluje 6-9 oseb (tudi tukaj je bil največji preskok narejen v Benečiji). Tudi v letu 1991 je bilo največ podjetij, ki zaposluje do 5 oseb (571970 podjetij), vendar od leta 1951 tu ni bilo večjih sprememb v številu podjetij.

3.3.2. Bruto domači proizvod (BDP)

Območje Treh Benečij se od 70 let, ko se je tu začel razvoj malega podjetništva, po BDP vedno uvršča nad italijanskim povprečjem (Grandinetti, 1986, str. 57). V tem pogledu prednjači Benečija pred Furlanijo Julijsko krajino in Trentinom.

V tabeli, ki sledi, primerjamo BDP p.c. 13-ih provinc v Treh Benečijah za leto 1999, od koder lahko razberemo, da je s tega zornega kota v ospredju Furlanija Julijska krajina z 21.203,3 EUR v povprečju na prebivalca, sledi ji Trentino s povprečjem 20.883 EUR p.c. in Benečija z 19.661 EUR p.c.

Tabela 4: BDP p.c. razporejen po provincah Treh Benečij in vrstni red provinc glede na velikost BDP p.c. za leto 1999 (v EUR)

Provincia	BDP p.c.	Rang glede na Italijo	V %; Italija=100	Rang v Treh Benečijah
Videm	19.713	27	117	9
Gorica	21.851	7	130	3
Pordenone	19.098	31	113	10
Trst	24.151	3	143	1
Bolzano	21.904	6	130	2
Trento	19.862	26	118	8
Belluno	16.375	54	97	13
Padova	20.914	15	124	7
Rovigo	17.798	42	106	12
Treviso	21.103	14	125	6
Benetke	18.839	32	112	11
Verona	21.354	11	127	4
Vicenza	21.242	12	126	5
Italija		/	100	/

Vir: http://www.ud.camcom.it/studi/osserv/allegati/cap_1.PDF

Na območju Treh Benečij je po BDP p.c. najbolje uvrščen Trst s 24.151 EUR na prebivalca, sledi mu Bolzano z 21.904 EUR in Gorica z 21.851 EUR na prebivalca. Te tri province so visoko uvrščene tudi glede na italijansko povprečje (med 10 najvišje uvrščenimi glede na BDP p.c.). Na splošno se province Treh Benečij dobro uvrščajo glede na italijansko povprečje, saj je kar 92,3% teh provinc uvrščenih med 50 najboljših provinc po BDP p.c. od skupno 104 provinc.

3.3.3. Inflacija

Italija je imela v celotnem povojnem času težave z uravnavanjem cen. V obdobju 1938-47 se je inflacija povečala za 5159-krat (leto 1938=100, leta 1947=5159). Da bi monetarna oblast obdržala nekaj kontrole nad rastjo cen, je v času po vojni določila štiri menjalne tečaje za dolar; uradni tečaj po 100 lit, trgovinski tečaj po 225 lit, prosti tečaj in tečaj s posamezno državo. V 50 letih so se cene umirile vse do 60 let, ko se inflacija spet poveča, tokrat zaradi zahtev sindikatov po višjih plačah (to obdobje je zaznamovano s številnimi stavkami). Z monetarnimi ukrepi jo zmanjšajo, vendar privede to do velike depresije in padca investicij. V letu 1975 se italijansko gospodarstvo ponovno sooči z depresijo, tokrat zaradi prehoda na

fleksibilne devizne tečaje (veljajo od leta 1973), kar zmanjša povpraševanje in poraja potrebo po indeksaciji (Graziani, 1998, str. 55-64).

Leta 1979 Italija vstopi v Evropsko Monetarno Unijo, vendar ji pri Maastrichtskih kriterijih pogledajo skozi prste, saj ji pri deviznih tečajih dovolijo nihanje v intervalu $\pm 6\%$, namesto $\pm 2,5\%$. S tem, ko vstopi v EMU, izgubi finančno samostojnost in kljub vsemu se inflacija še naprej povečuje, tokrat ne zaradi zahtev po višjih plačah, ampak zaradi uvožene inflacije (višja vrednost dolarja in višja vrednost uvoza), administrativnih cen in obrestnih mer. Področje stabilnosti cen je bilo nemirno, vse dokler se monetarne oblasti ne odločijo in leta 1992 devalvirajo liro in izstopijo iz EMU (ponoven vstop leta 1996). S tem ukrepom se to področje stabilizira in v spodnji tabeli lahko vidimo gibanje inflacije v 90 letih.

V spodnji tabeli so prikazani indeksi rasti cen za obdobje od leta 1991 do leta 2000 za Italijo in za posamezne province (Trst, Benetke, Trento).

Tabela 5: Indeksi rasti cen v Republiki Italiji in po provincah od leta 1991 do leta 2000 (povprečje leta)¹⁾

Leto	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Indeks rasti cen	83,2	87,5	91,4	95,1	100	104	106,1	108,1	109,9	112,7
Indeks rasti cen Trst					100		105,5	107,6	109,5	112,9
I. rasti cen Benetke					100		106,6	109	111,3	114,6
Indeks rasti cen Trento					100		103,6	106,3	108,4	110,9

1) Od leta 1992 se indeks rasti cen izračunava brez tobaka.

Vir: <http://www.istat.it/Anumital/Astatset/prez.htm>

Indeks rasti cen je fiksiran v letu 1995. V letu 2000 lahko opazimo, da so najvišjo rast cen zabeležile Benetke, ki imajo indeks 114,6 nad italijanskim povprečjem 112,7. Nad nacionalnim povprečjem je tudi Trst, medtem ko se najbolje 'drži' provinca Trento z indeksom 110,9 v letu 2000.

3.3.4. Poslovanje s tujino

Italija se je v obdobju od 1980 do 1990 iz države uvoznice prelevila v državo izvoznico. Od 100 podjetij je internacionalizacija zajela 6 podjetij, ki so razširila svojo proizvodnjo čez mejo. Od leta 1985 je izvoz iz 15% poskočil na 17% v letu 1990. Leta 1992 se je izvoz zmanjšal zaradi devalvacije lire, vendar si je gospodarstvo kmalu opomoglo in je leta 1994 že beležilo

presežek izvoza nad uvozom v vrednosti 18 000 milijard lir, kar je okrog 9 milijard evrov. Za območje Benečije, FJK, Piemonta in Lombardje pomeni to 50 milijonov lir na zaposlenega, medtem ko je italijansko povprečje 40 milijonov. V obdobju 1992-94 je bila zabeležena velika dinamika v izvozu (v smislu povečevanja le-tega) predvsem v Trstu in Gorici (Anastasia, 1996, str. 87-89). Temu gre zahvala predvsem na račun strateške lege, saj območje s sosednjimi deželami povezuje dobra cestna infrastruktura, kar je osnova za konkurenčnost v globalnem gospodarstvu.

Tabela 6: Delež izvoza in uvoza blaga po državah v Treh Benečijah in Italiji v letu 2000 ¹⁾

	FJK				Italija			
	Izvoz	%	Uvoz	%	Izvoz	%	Uvoz	%
1	Nemčija	20,35	Nemčija	15,06	Nemčija	16,5	Nemčija	19
2	Francija	9,71	Avstrija	11,12	Francija	13	Francija	12,6
3	ZDA	9,50	Belgija	8,38	ZDA	9,5	Nizoze.	6,3
4	V.Britanija	6,43	Ukrajina	6,35	V.Britanija	7,1	V.Britanija	6,1
5	Avstrija	6,19	Francija	5,62	Španija	6,3	ZDA	4,9
6	Španija	4,64	Nizoz.	4,05	Švica	3,5	Španija	4,3
7	Iran	3,07	Slovenija	3,98	Nizoz.	2,9	Belgija	4,2
8	Slovenija	2,63	Hrvaška	3,65	Belgija	2,7	Švica	3,8
9	Nizoz.	2,51	Rusija	3,47	Avstrija	2,3	Japonska	2,5
10	Grčija	2,43	Madž.	3,26	Grčija	2	Kitajska	2,5
Σ		67,47		64,95		65,8		66,2

1) Izvoz je merjen po državi namena (fob), medtem ko je uvoz merjen po državi porekla (cif).

Vir: http://www.ud.camcom.it/studi/osserv/allegati/cap_3.PDF

Italija največ izvozi v Evropo (2/3 izvoza), največ v Nemčijo, Francijo in Veliko Britanijo. Druga tretjina izvoza pa je v največjem delu namenjena v ZDA (9,5%). Tudi uvoz poteka v največji meri z zahodno Evropo. Izven Evrope se največ uvozi iz ZDA, Japonske in Kitajske (9,9% uvoza). Prvih deset držav v mednarodni menjavi predstavlja skupno 65,8% izvoza in 66,2% uvoza. Furlanija Julijska krajina pa razen v zahodno Evropo (52,3% izvoza), izvozi 9,5% v ZDA, 3,07% v Iran in 2,63% v Slovenijo. V uvozu se Furlanija nagiba k vzhodni Evropi (Ukrajina 6,35%, Slovenija 3,98%, Hrvaška 3,65%, Rusija 3,47% in Madžarska 3,26%). V Furlaniji predstavlja prvih 10 držav v mednarodni menjavi 67,47% izvoza in 64,95% uvoza. Izvozniki v Treh Benčijah predstavljajo 20% vsega izvoza Italije (tu je 74 000 izvoznikov ali drugače, 2/3 proizvajalcev z več kot 10 zaposlenimi je izvoznikov). Iz Treh Benečij se izvažajo predvsem avtomobile, les, tekstil, optiko, obutev, zlatarske izdelke, medtem ko uvažajo kemične izdelke in kmetijske pridelke.

V Tabeli 7 lahko analiziramo uvoz in izvoz v videmski provinci. Dobrine so razporejene po deležu izvoza in uvoza, ki ga zavzemajo v celotni mednarodni trgovini videmske province. Navedene so dobrine na prvih desetih mestih po deležu uvoza oziroma izvoza.

Tabela 7: Delež izvoza in uvoza najpomembnejših skupin proizvodov po blagovnih skupinah in odsekih standardne mednarodne trgovinske klasifikacije za videmsko provinco v letu 2000

	Izvoz	%	Uvoz	%
1	pohištvo	30,58	železo, lito železo in jeklo	19,44
2	ostali stroji za posamično uporabo	9,71	kemični proizvodi (osnovni)	10,73
3	ostali stroji za splošno uporabo	7,60	les (rezan, stružen)	7,75
4	železo, lito železo in jeklo	4,58	surovine za papir	6,65
5	električni aparati	3,25	motorna vozila	4,33
6	izdelki iz plastike	3,16	gozdarstvo	4,10
7	kemični izdelki (osnovni)	3,05	pohištvo	3,98
8	ostali kovinski izdelki	2,87	ostali stroji za posebno uporabo	3,13
9	proizvodni stroji	2,78	obdelana kovina	2,82
10	rezervoarji	2,75	ostali stroji za splošno uporabo	2,53
Σ		70,33		65,47

Vir: http://www.ud.camcom.it/studi/osserv/allegati/cap_3.PDF

Iz tabele razberemo, da ima precejšen delež v izvozu videmske province sektor pohištva s kar 30,58% in je daleč pred naslednjo kategorijo specializiranih proizvodnih strojev (9,71%). Pri uvozu ima najpomembnejšo mesto železo in jeklo z 19,44% ter osnovni kemijski proizvodi namenjeni za nadaljno proizvodnjo (7,75%). Absolutna vrednost videmskega izvoza prvih desetih dobrin znaša 4.426.417.445.000 lit od skupnega izvoza v znesku 6.293.747.989.000 lit, medtem ko je vrednost prvih 10 najbolj uvažanih dobrin za polovico manjša kot pri izvozu 2.100.244.217.000 lit od skupaj 3.207.975.483.000 lit uvoza videmske province.

3.4. Primeri razvoja posameznih podjetij Treh Benečij

3.4.1. Benetton Group

Je globalno podjetje, ki povezuje design in proizvodni know-how v sektorju tekstila in oblačil. Je eno od večjih podjetij Treh Benečij, ki je s svojim poslovanjem preseglo državne meje. S tem se je izognilo nevarnosti, ki grozi malim podjetjem Treh Benečij v procesu globalizacije. Pod svojim imenom združuje blagovne znamke kot so: Playlife, Nordica, Prince, Rollerblade, Killer Loop. Proizvodnja oblačil vključuje 'casual' in športne kolekcije, ki na letni ravni dosega 110 milijonov kosov (to predstavlja 90% sektorske proizvodnje v Evropi). Poleg oblačil

izdelujejo tudi čevlje, torbe in modne dodatke. Skupna proizvodnja presega 1,2 milijard evrov; leta 2000 pa so imeli 243 milijonov evrov neto prihodka.

Benetton Group je s svojimi prodajalnami (5000 prodajnih mest) prisoten v 120 državah. Razvoj trgovinske mreže je osnovan na širokem programu investicij v prodajne prostore (veliki prostori, prestižna lokacija v historičnih in turističnih centrih, visok nivo prodajnih storitev). V svojem poslovanju namenjajo veliko pozornosti tudi športni branži (sponzor za rugby, odbojko, košarko, formulo 1, smučanje, tenis, snowboard).

Največ zaslug za uspeh ima stalno uvajanje inovacij (od novih materialov do logistike), kjer je posebna pozornost namenjena inovacijam v proizvodnji (vso opremo in sisteme zamenjajo vsakih 5 let). Na sedežu podjetja v občini Treviso deluje visoko tehnološka proizvodnja s kapaciteto 110 milijonov oblačil letno. Komunikacija s strankami ni tradicionalna, ampak temelji na posredovanju podjetniške miselnosti podjetja, to pa počenjajo s pomočjo designa, glasbe, fotografije, filma, interneta in založništva. Najbolj pa se v zavest ljudi vtisnejo njihove provokativne fotografije.

Da bi se izognili nevarnosti globalizacije, se vključujejo tudi v druge sektorje, to pa izvajajo v okviru Edizione Holding, ki predstavlja širok projekt, katerega cilj je plasirati inovativno, moderno in učinkovito infrastrukturo, ki je namenjena komunikacijam in turizmu. V ta projekt sodi Autogrill (prisoten v 15 državah), ki predstavlja gostinsko ponudbo na avtocestah (fast food, kavarne, snack bar, samopostrežne restavracije, pizzerije), Autostrade, ki so dejansko cestninske postaje razpredene po celotni srednji Evropi (Rotterdam-Bari, Lisboa-Kijev) in s svojo strateško pozicijo predstavljajo velik potencial razvoja za Holding.

S programom 21, Investment nudi finančne storitve manjšim holdingom in malim ter srednjim podjetjem, ki imajo velike razvojne potenciale. S tem projektom so prisotni v Italiji, v Franciji, Španiji in v Združenih državah Amerike. Z 21 sateliti oziroma oddelki se usmerjajo v določene sektorje (od hrane in športa do nove ekonomije in telekomunikacij, od televizije in avto-opreme do očal in plovil) (Benetton Group:

[URL: <http://www.benetton.com/wwa/company.html>]).

3.4.2. Nottinton iz Montebelluna

Podjetje proizvaja čevlje pod blagovno znamko Geox, ki je bila patentirana pred 7 leti, tržijo pa jo 5 let. Sedež ima v provinci Treviso, v kraju Montebelluna. Podjetje zaposluje 200 delavcev, letno pa ustvari 360 milijard lir; sodeluje tudi s 4700 zunanjimi sodelavci. Izvažajo 70% proizvodnje.

Čevlji Geox se odlikujejo po gumijastem podplatu, ki omogoča, da stopalo diha. V zadnjih letih so se usmerili tudi v proizvodnjo jaken po sistemu 'dihanja'. Izumitelj čevljev, ki dihajo,

je bil Mario Poletti Moregato, ki je patentiral proizvodnjo teh čevljev po postopku, ki ga uporabljajo v Nasi pri proizvodnji čevljev za astronave. Oddelek razvoja izdelkov sodeluje z univerzo v Oslu, kjer potekajo raziskave o toploti človeškega telesa (URL: quotidiano.monrif.net/chan/specialepittiuomo:448526:/2000/01/17).

3.4.3. Diesel iz Molvene

Podjetje Diesel iz Molvene (provinca Vicenza) je ustanovil leta 1978 Renzo Rosso; podjetje se ukvarja s proizvodnjo jeansa in 'casual' oblačil ter modnih dodatkov. Diesel je prisoten v 80 državah z 10000 prodajalnami. Na tuje trge so se usmerili šele leta 1991 in hitro dosegli vidne uspehe. Lastnika Renza Rossija je britanska revija 'Select' leta 1997 uvrstila med 100 najpomembnejše podjetnike na svetu. Leta 1997 je podjetje v Italiji razglašeno kot najuspešnejše podjetje leta.

Proizvodnja poteka izključno izven podjetja in sicer v obratih malih in srednjih podjetij (prej omenjena značilnost italijanske proizvodnje); 85% vseh prihodkov pa ustvarijo na tujih trgih. Podjetje stremi k temu, da sledi modnim in življenjskim trendom, spodbuja izvirnost kreatorjev in daje domišljiji prosto pot. Komunikacija s kupci temelji na TV oglasih in katalogih, v zadnjem času pa tudi preko svetovnega spleta, kjer lahko na njihovih straneh opravite tudi e-nakup.

Pri širitvi poslovanja se poslužujejo tudi proizvodnje po licencah: proizvajajo očala Safilo, ure Fossil, čevlje, parfume, kozmetiko, kovčke (Prince) in torbe (Diesel: [URL: http://www.diesel.com/contact_diesel/html/company.html]).

3.5. Scenariji prihodnjega razvoja Treh Benečij

Glede povedanega o stanju gospodarstva v Trivenetu lahko določimo možne razvoje tega gospodarstva v prihodnosti. Sledijo štirje najbolj verjetni scenariji, ki so povzeti po dveh avtorjih, Anastasia in Coro'. Po opisu scenarijev sledi še nekaj argumentov, ki nakazujejo možnosti uresničitve posameznega scenarija.

1. Ameriški scenarij razvoja

Prvi prikazan scenarij je ameriški scenarij, ki predvideva velike socialne razlike med prebivalstvom, del gospodarstva naj bi sledil globalizaciji, del pa tradicionalnim metodam poslovanja. Kdor bo imel kupno moč, bo sam ustanovil privatne službe javne uprave, ker ga ponudba na trgu ne bo zadovoljila. Prišlo bi do socialnega in ekonomskega dualizma.

2. Angleški scenarij razvoja

To naj bi bil najbolj pesimističen, črni scenarij, ki predvideva zaostajanje gospodarstva, ne vključevanje v Evropsko Monetarno Unijo. Poleg tega bi se uspešna podjetja selila na Vzhod, terciarni sektor bi nazadoval, prav tako turizem. Zmanjšale bi se investicije in varčevanje.

3. Japonski scenarij

Po tem scenariju naj bi osrednjo vlogo imelo podjetništvo (lokalna–podjetniška integracija), kjer naj bi vse storitve in dejavnosti delovale po načelih podjetništva (od socialnega varstva naprej). Politika naj bi se usmerjala k Evropi in ne več k Rimu in bi bila zelo regionalno usmerjena (regionalne zavarovalnice, regionalno socialno varstvo, regionalni skladi,...). Takšno gospodarstvo ne bi bilo odprto, ampak bi temeljilo na uvozni substituciji, vseeno pa naj bi prineslo blaginjo.

4. Konkurenčnost in socialno sodelovanje

Predvideva pospešen razvoj terciarnega sektorja, kateri je učinkovit, usmerjen v varovanje okolja, kulture in je socialno naravnano. Poleg tega naj bi bil razvit tudi turizem in naj bi se veliko vlagalo v človeške vire in v izobrazbo. Skratka, ta scenarij naj bi predvideval blaginjo družbe, kjer bi imela velik pomen še naprej modernizacija družbe in usmerjenost v elektronsko komuniciranje.

Noben od opisanih scenarijev se ne bo uresničil v svoji izvorni obliki, saj ne upoštevajo vsi scenariji vseh področij ekonomskega življenja. Še največ elementov povzame zadnji scenarij o konkurenčnosti in socialnem sodelovanju. Ta predvideva povečanje investicij v izobrazbo in človeške vire, kar se bo vsekakor zgodilo, saj se bo v Italiji pospešil proces terciarizacije gospodarstva in ta bo zahteval višjo izobrazbeno strukturo delovne sile.

Ekonomska situacija Italije naj bi se do leta 2010 izboljšala (stopnja rasti naj bi bila med 2.4 in 2.8%), čeprav je ta proces postopen in počasen. Kar bo dodatno stimuliralo proizvodnjo Triveneta, je povečanje družbenega dohodka v južni Italiji (Mezzogiorno) in pa odpiranje na Vzhod (Azzariti, 2000, str. 55). Internacionalizacija bo zajela večji del podjetniškega sektorja, silila bo podjetja k inovativnosti v proizvodnji (v Benečiji ustrezna infrastruktura in znanje že obstajata: dober marketing, organizacije, poznavanje trgov in konkurentov, tudi tujih) in k revoluciji v znanju (Internet že danes omogoča hiter dostop do velike količine informacij).

V prihodnosti ni izključena niti kriza gospodarstva, vendar se zavrača trditev, da mala in srednja podjetja le-te ne bodo preživela, saj ni nujno, da neugodno vpliva na celoten ekonomski sistem. Ob pojavu krize bo potrebno posredovanje države, ki naj bi zagotovila

predvsem stabilen družbeni sistem in spodbudila povpraševanje po materialnih dobrinah (Azzariti, 2000, str. 54).

Monokulturno območje se bo spremenilo v multietično, kar se kaže že v sedanosti, saj je dotok tujcev v Italijo vsako leto večji. Podjetniki bodo morali sprejeti dejstvo, da majhno ne bo več lepo, saj se začenja obdobje prevzemov, združevanj in da bo management z vsakim dnem bolj pomemben za uspešnost podjetja (tendenca zmanjševanja števila družinskih podjetij). Italija se bo v prihajajočih letih vse bolj integrirala z Evropo, zato bo potrebno povečati število podjetij Triveneta, ki kotirajo na borzi.

Skratka, tudi to območje bo moralo sprejeti pravila igre globalizacijskega procesa, kjer bodo mali in srednji podjetniki stremeli k cilju o evoluciji in preživetju družinskega kapitalizma. Upravljanje bo zasnovano na konceptu enostavno-kompleksno, kjer je vstop na trgu mišljen kot enostaven pristop, medtem ko naj bi bila izobraževanje in informatizacija družb kompleksnejša.

4. OBALNO-KRAŠKA REGIJA

Obalno-kraška regija sodi med manjše statistične regije, vendar pa je po ekonomskih kazalcih med uspešnejšimi. Obsega 5,2% površine in prebivalstva Slovenije. Sestavljena je iz obalnih in kraških občin: Koper, Izola, Piran, Hrpelje-Kozina, Sežana, Divača, Komen. Najgosteje poseljena je Obala, medtem ko je Kras eno najredkeje poseljenih območij Slovenije. Prednost Obalno-kraške regije pred ostalimi regijami je obmorska in obmejna lega ter pestra gospodarska struktura z nadpovprečnim deležem storitvenih dejavnosti (ZMAR, 2000, str. 21), kjer je okrog 60% bruto narodnega dohodka ustvarjenega v terciarnih dejavnostih Glas gospodarstva, 1997). Poleg tega je Obalno-kraška regija edina regija v Sloveniji, ki nima območij s posebnimi razvojnimi problemi (ZMAR, 2000, str. 21). V preteklih letih so na uspešnost gospodarstva vplivale neugodne makroekonomske razmere, predvsem izguba jugoslovanskega trga je vplivala na poslabšanje razmer v industriji, ter v prometu in turizmu. Vendar pa so se razmere v zadnjih letih stabilizirale in danes sodi po uspešnosti v sam vrh slovenskih regij (tako za Osrednje-slovensko).

4.1. Zaposlenost in gospodarske družbe

Konec leta 2000 je bilo v Obalno-kraški regiji 44287 aktivnega prebivalstva, 40081 pa delovno aktivnega prebivalstva. V Tabeli 8 je prikazana stopnja brezposelnosti kot odstotni delež registriranih brezposelnih oseb v aktivnem prebivalstvu. Stopnja delovne aktivnosti pa je prikazana kot odstotni delež delovno aktivnega prebivalstva v delovno sposobnem prebivalstvu.

Tabela 8: Stopnja brezposelnosti in delovne aktivnosti v Obalno-kraški regiji za leto 2000, razčlenjena po občinah regije

	Stopnja brezposelnosti	Stopnja delovne aktivnosti
Koper	8,7%	-
Izola	15,7%	-
Piran	9,6%	-
Slovenska Istra	11,3%	-
Obalno-kraška regija	9,5%	56,8%
Notranjsko-kraška	11,6%	53,2%
Goriška	6,9%	51,2%
Primorska	9,3%	53,7%
Slovenija	12%	57,3%

Vir: Zavod za zaposlovanje RS (spletna stran); Statistični letopis RS 2001, str. 586,587.

Obalno-kraška regija ima podpovprečno stopnjo registrirane brezposelnosti, ki je v letu 2000 znašala v povprečju 9,5%, medtem ko je bila slovenska registrirana brezposelnost 12%. Edina občina v regiji, ki ima nadpovprečno stopnjo registrirane brezposelnosti, je Izola s 15,7%. Tudi stopnja primorske registrirane brezposelnosti (9,3%), ko vključimo še Severno-primorsko in Notranjsko-kraško regijo, je pod slovenskim povprečjem. Pri delovno aktivnem prebivalstvu so za analizo relevantni podatki na regionalni ravni, ker se za posamezno občino ta kazalec ne izračunava. Kot vidimo, je stopnja delovne aktivnosti v vseh primorskih regijah in za Primorsko (53,7%) pod slovenskim povprečjem (57,3%). 70% prebivalcev regije je zaposlenih v storitvenih dejavnostih; to še posebno velja za obalne občine. Petina prebivalcev pa je zaposlenih na področju industrije, 2% pa v kmetijstvu (ZMAR, 200, str. 21). Obalno-kraška regija sodi med regije z deležem žensk med brezposelnimi, ki presega slovensko povprečje (53%, Slovenija 50%) (Zavod za zaposlovanje RS: [URL: <http://www.ess.gov.si/html/Dejavnost/StatisticniPodatki/2000/tabela1200.htm>]).

Konec leta 2001 je v Obalno-kraški regiji bilo registriranih 2714 gospodarskih družb pri Gospodarski Zbornici RS (kar predstavlja 6% vseh gospodarskih družb v Sloveniji) in 1445 samostojnih podjetnikov in obrtnikov (GZS, Register podjetij). Gospodarske družbe so zaposlovale 40556 oseb, kar predstavlja 5% vseh zaposlenih v gospodarskih družbah v Republiki Sloveniji. Struktura gospodarskih družb po velikosti je naslednja: 51 velikih podjetij (1,9%), 118 srednjih (4,4%) in 2545 malih podjetij (93,8%). Po dejavnosti pa se največ podjetij razvršča v trgovino in popravila motornih vozil (1040 podjetij oziroma 39%), kjer je zaposlenih 8922 delavcev (22%) in ustvari 44% vseh prihodkov regije. Trgovinski dejavnosti sledi predelovalna dejavnost z 336 podjetji (13%), ki zaposluje 11761 oseb (29%) in ustvari 23% prihodkov regije. Kot tretja najštevilčnejša dejavnost se pojavlja promet, skladiščenje in zveze z 253 podjetji (9,3%) in 11356 zaposlenimi (28%) ter 24% vseh prihodkov regije. Med pomembnejše panoge se uvrščata tudi gradbeništvo in gostinstvo, ki po nekajletnem negativnem trendu ponovno kažeta pozitiven trend rasti. V gradbeništvu deluje 142 podjetij (največja podjetja so Cestno Podjetje Koper, IMP Montaža Koper, SGP Kraški Zidar Sežana),

v gostinstvu pa 170, med njimi so največji Hoteli Bernardin, Hoteli Morje, Hoteli Palace in Metropol Group Portorož.

Po deležu zaposlenih na podjetje prevladujejo v Obalno-kraški regiji manjše gospodarske družbe kot je slovensko povprečje (ZMAR, 2000, str. 21).

V trgovinski dejavnosti in popravilih motornih vozil so največja Obalno-kraška podjetja, ki skupaj zaposlujejo 2544 oseb, naslednja:

- Mercator Degro Portorož (795 zaposlenih),
- Emona Obala Koper (439 zaposlenih),
- OMV Istrabenz Koper (327 zaposlenih),
- Trgoavto Koper (293 zaposlenih),
- Preskrba Sežana (286 zaposlenih),
- Soča Koper (126 zaposlenih),
- Jadran Sežana (103 zaposlenih),
- Citroen Slovenija Koper (96 zaposlenih),
- Delmar Izola (60 zaposlenih),
- Istra avto Koper (19 zaposlenih).

V okviru predelovalne dejavnosti je v regiji 17 večjih podjetij, ki zaposlujejo 3918 oseb, najbolj vidna med njimi pa so:

- Droga Portorož (616 zaposlenih),
- Tomos Koper (511 zaposlenih),
- Promo Koper (458 zaposlenih),
- Mehano Izola (418 zaposlenih),
- Lama Dekani (409 zaposlenih),
- Kras Sežana (196 zaposlenih),
- Delamaris Izola (193 zaposlenih),
- Alusuisse Tomos Koper (175 zaposlenih),
- Kemiplus Dekani (174 zaposlenih),
- Šepič Gradišče (149 zaposlenih),
- Vinakoper (137 zaposlenih).

S področja promet, skladiščenje in zveze so največja podjetja:

- Intereuropa Koper (1475 zaposlenih in je po številu zaposlenih največje podjetje v regiji),
- Luka Koper (625 zaposlenih),
- I&I Koper (231 zaposlenih),
- Quick Sežana (106 zaposlenih),
- Splošna plovba Portorož (78 zaposlenih),

- Instalacija Koper (60 zaposlenih).

Skupaj zaposlujejo 2575 ljudi.

V Tabeli 9 je predstavljeno število podjetij in zaposlenih po dejavnosti v Kopru, na postojnskem in na goriškem.

Tabela 9: Število podjetij in število zaposlenih na Primorskem leta 2001

		Trgovina	Predelovalna dejavnost	Promet, skladiščenje	Ostali sektorji	Skupaj
Koper	št. podj	1.040	336	253	1.085	2.714
	št. zap.	8.922	11.761	11.356	8.517	40.556
Postojna	št. podj	239	206	54	252	751
	št. zap.	675	5.755	420	2.152	9.002
Nova Gorica	št. podj	799	431	159	864	2.253
	št. zap.	3.452	14.835	3.082	7.122	28.491
Primorska	št. podj	2.078	973	466	2.201	5.718
	št. zap.	13.049	32.351	14.858	17.791	78.049
Skupaj	št. podj	17.130	7.002	2.432	18.681	45.245
Slovenija	št. zap.	89.105	224.529	40.194	370.988	724.816

Vir: Gospodarska Zbornica Slovenije, Register podjetij; Območna gospodarska zbornica Koper (interni podatki); Prva statistična objava 2002.

Iz Tabele 9 je razvidno, da je na celotnem primorskem območju trgovinska dejavnost najbolj pogosta in predstavlja 36% vseh gospodarskih družb na Primorskem, največ ljudi na Primorskem pa je zaposlenih v predelovalni dejavnosti (41%). Po številu gospodarskih družb je v ospredju Obalno-kraška regija (2714 oziroma 48% vseh primorskih družb). Na Primorskem je prisotno 12% vseh podjetij, ki v Sloveniji poslujejo v trgovinski dejavnosti, višji 14% delež, pa pripada podjetjem v predelovalni dejavnosti, najvišji (19%) pa prometu, skladiščenju in zvezam, ki predstavlja za Obalno-kraško regijo tudi paradno dejavnost (tu je 55% vseh primorskih podjetij v tej dejavnosti).

4.2. Bruto domači proizvod

Po višini bruto domačega proizvoda na prebivalca (11959 EUR) zaseda Obalno-kraška regija drugo mesto med statističnimi regijami (glej Tabelo 10 na str. 33), takoj za Osrednjeslovensko (15303 EUR).

Tabela 10: BDP p.c razporejen po občinah in vrstni red občin glede na velikost BDP p.c. za leto 1999 (v EUR)

Občina	BDP p.c.	Uvrstitev glede na Slovenijo	Indeks Slovenija=100	Uvrstitev na Primorskem
Obalno-kraška regija	11.959	2	104,7	1
Notranjsko-kraška r.	9.755	8	85,4	3
Goriška	11.655	3	102,0	2
Slovenija	11.423	/	100	/

Vir: Statistične informacije, št. 52, 2002.

V letu 1999 je Obalno-kraška regija presegla slovensko povprečje za 4,7 odstotne točke. V primerjavi s povprečjem držav Evropske unije pa je po oceni Urada za makroekonomske analize v letu 1997 dosegla 70% povprečja petnajsterice. Med drugim ima Obalno-kraška regija najvišji delež storitvenih dejavnosti in sicer 71,3%, medtem ko ji sledi Osrednjeslovenska s 70,6% (Statistične informacije, 2002).

4.3. Inflacija

Slovenija ima zaradi tranzicije težave pri uravnavanju rasti cen, saj se od osamosvojitve letne stopnje gibljejo okrog 10%. Pri vključevanju v Evropsko unijo, pa se od kandidatki pričakuje letne stopnje okrog 2% (ZMAR: [URL: http://www.sigov.si/zmar/arhiv/letno98/v/5_5leo.html]). Tudi v začetku leta 2002 je bila stopnja inflacije višja od enakega obdobja lani, vendar pa se pričakuje, da se bo v nadaljevanju leta uveljavil trend zniževanja rasti cen (ne bo več bistvenih sprememb davka na dodano vrednost in trošarin ter vpliv odprave indeksacije), vendar pa pri uveljavljanju te napovedi predstavlja zviševanje cen goriva velik problem (Morel: [URL: <http://www.kabi.si/si21/morel/2002/03/20/np.html>]).

Tabela 11: Indeks rasti cen v Republiki Sloveniji od leta 1991 do leta 2000 (povprečje leta) ¹⁾

Leto	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Indeks rasti cen	17,8	54,8	72,8	88,1	100	109,9	119,1	128,5	136,4	148,5

1) Do leta 1998 so merilo rasti cen cene na drobno, od leta 1998 naprej pa indeks življenjskih potrebščin.

Vir: Statistični letopis RS 2001, str. 274.

Razberemo lahko, da je indeks rasti cen od leta 1995 zrasel kar za 48 odstotnih točk, kar potrjuje, da predstavlja za Slovenijo področje uravnavanja cen velik problem, kar pa je značilno za večino držav v tranziciji. Za primerjavo lahko navedemo, da je imela Madžarska,

ki izkazuje najvišjo stopnjo inflacije, v letu 1998 14,3% inflacijo (trend upadanja), Hrvaška z najnižjo inflacijo v letu 1998 (5,7%) pa izkazuje trend naraščanja inflacije. V Sloveniji se je od leta 1996 inflacija iz 9,9% znižala na 7,9% in zaseda dobro drugo mesto (za Hrvaško) v primerjavi s Češko (10,7%), Poljsko (11,8%) in Madžarsko (14,3%) (ZMAR: [URL: http://www.sigov.si/zmar/arhiv/letno98/v/5_5leo.html]).

4.4. Poslovanje s tujino

Gospodarstvo Obalno-kraške regije izkazuje že nekaj let pozitiven finančni izid. V letu 1999 je s prodajo na tujih trgih ustvarilo 25% vseh prihodkov iz naslova poslovanja, od tega 80% s področja predelovalne dejavnosti. V letu 1999 je izvoz Obalno-kraške regije predstavljal 3% celotnega slovenskega izvoza, uvoz pa 5% celotnega slovenskega uvoza (negativen saldo na področju zunanjetrgovinske menjave) (GZS, Območna enota Koper: [URL: <http://www.gzs.si/si/gg/indexfr.htm>]).

V Tabeli 12 so zbrani podatki za zunanjo trgovino Slovenije. Za regije pa se ti podatki ne izračunavajo, tako da si lahko okvirno pogledamo le tri najpomembnejše partnerice. Obalno-kraško gospodarstvo največ izvažava v Italijo (30% vsega izvoza), Francijo, Nemčijo in Hrvaško, uvažava pa največ iz Italije, Hrvaške, Velike Britanije, Francije in Madžarske (GZS, Območna enota Koper: [URL: <http://www.gzs.si/si/gg/indexfr.htm>]). Pri tem lahko povemo, da so v Obalno-kraški regiji največji izvozniki Cimos Commerce Koper, ki proizvaja opremo za motorna vozila, Kemiplas Dekani s proizvodnjo organskih kemikalij, Droga Portorož, ki predeluje kavo in čaj, Lama Dekani s proizvodnjo ključavnic in okovja.

Tabela 12: Delež izvoza in uvoza blaga po državah za Obalno-kraško regijo in Slovenijo (leto 2000) ¹⁾

	Izvoz	%	Uvoz	%
1	Nemčija	27,1	Nemčija	19
2	Italija	13,6	Italija	17,5
3	Hrvaška	7,9	Francija	10,2
4	Avstrija	7,5	Avstrija	8,2
5	Francija	7,1	Hrvaška	4,4
6	BIH	4,3	Velika Britanija	3,1
7	ZDA	3,1	ZDA	3
8	Poljska	2,6	Madžarska	2,9
9	Ruska federacija	2,2	Španija	2,6
10	Velika Britanija	2,1	Češka	2,5
Σ		77,5		73,4

Vir: Statistični letopis RS 2001, str. 397.

1) Izvoz je merjen po državi namena (fob), medtem ko je uvoz merjen po državi porekla (cif).

Slovenija se v mednarodni menjavi usmerja pretežno na zahod, saj so najpomembnejše zunanjetrgovinske partnerice države zahodne Evrope (Nemčija, Italija, Francija, Avstrija); od držav vzhodne Evrope pa izstopa Hrvaška. Za primerjavo mednarodne menjave po skupinah proizvodov si za orientacijo pogledjmo uvoz in izvoz Slovenije (regijski podatki tudi tukaj niso dosegljivi).

Tabela 13: Delež izvoza in uvoza najpomembnejših skupin proizvodov po blagovnih skupinah in odsekih standardne mednarodne trgovinske klasifikacije za Slovenijo v letu 2000

	Izvoz	%	Uvoz	%
1	cestna vozila	12,2	cestna vozila	10,8
2	električni stroji, aparati, naprave	11,2	nafta in derivati	7,1
3	pohištvo in deli	6,7	električni stroji, aparati, naprave	6,3
4	medicinski, farmacevtski izd.	4,6	industrijski stroji za splošno uporabo	4,8
5	papir, lepenka in drugi izd.	4,5	železo in jeklo	4,4
6	kovinski izdelki	4,5	kovinski izdelki	3,7
7	obleke	4,4	obleke	3,5
8	ind. stroji za spl. uporabo	4,3	barvne kovine	3,5
9	barvne kovine	3,8	preja, tkanine in tekstilni izd.	3,4
10	preja, tkanine in tekstilni izd.	3,3	specialni stroji za psm ind. panoge	2,9
Σ		59,5		50,4

Vir: Statistični letopis RS 2001, str. 402.

Največji delež izvoza ima skupina cestnih vozil z 12,2%, sledijo ji električni stroji, aparati in naprave z 11,2%. Če slovenske deleže izvoza primerjamo z deleži izvoza videmske province (Tabela 7 na str. 25), opazimo, da v Sloveniji ni izrazite specializacije v proizvodnji določenega proizvoda, kot je to opaziti v Vidmu pri pohištvu (stoli iz industrijskega okrožja Manzano), ki zajema kar 30,6% izvoza. Pri uvozu pa je slika bolj homogena; Slovenija največ uvozi cestnih vozil (10,8%), sledijo pa jim naftni derivati z 7,1%.

5. PRIMERJAVA KAZALNIKOV

Posvetimo se primerjavi obeh regij in kje so vzporednice in kje razhajanja v gospodarskem razvoju. V tem delu bom pod drobnogled vzela predvsem Furlanijo Julijsko krajino, ker Obalno-kraška regija nanjo meji, čeprav je po velikosti in številu prebivalstva desetkrat večja od Obalno-kraške regije.

Na italijanski strani je razvoj gospodarstva potekal vsekakor po drugi liniji kot pa v Sloveniji, če ne zaradi drugega, zato ker sta bila v državah prisotna drugačna politična sistema. V Italiji oziroma v Furlaniji Julijski krajini (FJk), ki smo jo vzeli pod drobnogled, se kaže, da država pri

razvoju podjetništva ni imela kaj dosti pri tem, saj je, kot rečeno, razvoj le-tega potekal spontano. Tu so bili že od konca druge svetovne vojne pri poslovanju prisotna tržna pravila igre – uspešni preživijo, drugi pa trg zapustijo. Medtem je bilo v Sloveniji in tako tudi v Obalno-kraški regiji proizvodnja organizirana na socialističnih načelih. Spodbujala se je težka industrija in nastala so podjetja (Tomos, Iplas, Cimos,...), ki imajo danes na prehodu v tržno gospodarstvo velike težave pri prestrukturiranju poslovanja. Za Obalno-kraško regijo je bil hud udarec tudi izguba Trsta kot gospodarskega središča, saj so se v času do prve svetovne vojne tam stekale vse večje slovenske oziroma avstrijske investicije. Po drugi svetovni vojni je moralo Obalno-kraško gospodarstvo poiskati nov prostor, kjer se bo odvijala proizvodnja.

V FJk in v Trivenetu obstajajo pogoji polne zaposlitve, saj so tukaj stopnje brezposelnosti izredno nizke (6,1%) in so pod nacionalnim povprečjem. Obstaja pa nevarnost, da se bo zaradi podaljševanja časa šolanja pojavilo pomanjkanje delovne sile v določenih starostnih skupinah. V Obalno-kraški regiji je tudi stopnja brezposelnosti (9,5%) pod nacionalnim povprečje (12%), vendar pa so stopnje nekoliko višje kot pri sosedih, vendar po to področje v nobeni od teh dveh regij ne predstavlja večjega problema.

Proizvodnja v Trivenetu in v FJk je skoncentrirana v industrijskih okrožjih, ki zaposlujejo 11% vseh zaposlenih in zajema 7% vseh delujočih gospodarskih družb v FJk. Kar za Obalno-kraško regijo pomeni trgovina in promet in skladiščenje, pomeni za FJk lesna in pohištvena industrija ter proizvodnja jeklenih izdelkov. Čeprav se podatki iz Tabele 2 (na str. 20) nanašajo na leto 1991, pa so industrijska okrožja, kar se tiče števila zaposlenih in števila podjetij dokaj stabilna, tako da do presenetljivih sprememb v desetih letih ne bi smelo priti (za primerjavo glej Tabelo 3 na str. 21, kjer so prikazane spremembe v številu podjetij od 1951 do 1991; kljub temu, da je to kar dolgo obdobje, je do opaznih sprememb prišlo le v skupinah z 6 do 49 zaposlenimi, kar pa je razumljivo, saj je bil to čas pospešene rasti malih podjetij, ki pa se je v 80 letih umirila in od takrat ni bistvenih sprememb na tem področju). Kot rečeno so industrijska okrožja z lesno in jekleno proizvodnjo motor razvoja regije, to pa predstavlja Luka Koper za Obalno-kraško regijo, saj so njene glavne prednosti vezane predvsem na morje in vse dejavnosti, ki iz tega izvirajo (železnice, špediterji in ostale povezane dejavnosti).

Po BDP p.c. so province Treh Benečij in FJk uvrščene v sam vrh Italije, tudi primorske regije so dobro uvrščene, predvsem Obalno-kraška, ki je takoj za Osrednjeslovensko, vendar pa je višina BDP p.c. v slovenskih regijah precej nižja (za primerjavo: Obalno-kraška regija z 11.959 EUR na prebivalca, provinca Videm pa 19.713 EUR na prebivalca), kar kaže na manjšo gospodarsko razvitost Obalno-kraške regije.

Italija je imela do 90 let (natančneje do leta 1992, ko je devalvirala liro) težave na področju uravnavanja cen. Vzrok gre iskati predvsem po nenehnih sindikalnih zahtevah po povečanju plač v 60 in 70 letih, od 1979, ko vstopi v EMU, pa v uvoženi inflaciji. V 90. letih pa je to

področje dokaj stabilno (glej Tabelo 5 na str. 23), vsekakor bolj kot v Sloveniji, kjer so vzroki za inflacijo drugačni (tranzicija iz planskega v tržni sistem) in je letni prirastek inflacije občutno večji. Za primerjavo pogledimo stopnjo inflacije v letu 2000 (indeks je fiksiran v letu 1995): v Italiji je indeks cen porasel na 112', medtem ko je v Sloveniji skočil celo na 148,5.

Od 90 let se je v Italiji izboljšalo tudi zunanje trgovinsko poslovanje, saj v tem obdobju prvič zabeležijo saldo izvoza nad uvozom. Geografsko pa se Italija usmerja predvsem v Zahodno Evropo in ZDA (glej Tabelo 6 na str. 24), medtem ko se FJK usmerja tudi na Vzhod, kjer ima svoje mesto med 10 zunanje trgovinskimi partnericami tudi Slovenija (tako v izvozu kot v uvozu), pri uvozu, pa so v ospredju še Ukrajina, Hrvaška in Madžarska. Tudi za FJK predstavlja njena lega prednost v mednarodnem poslovanju, saj tudi ona tako kot Obalno-kraška regija leži ob pomembnih prometnih povezavah.

Kot smo že ugotovili v Tabeli 2 (str. 20), je lesna in pohištvena proizvodnja za FJK bistvenega pomena in to lahko še enkrat potrdimo, ko analiziramo deleže blagovnih skupin v izvozu, kjer je pohištvo na prvem mestu in z 31% deležem daleč pred ostalimi skupinami.

7. SKLEP

Obravnavani območji predstavljata dve različni poti razvoja. Triveneto je iz časov Beneške republike prišel v združeno Italijo osiromašen in prepuščen sam sebi. Nezavedno je razvil nekaj edinstvenega na svetu – sistem malih in srednjih podjetij, ki je izjemno učinkovit v današnjih spreminjajočih se tržnih razmerah. S svojo fleksibilno proizvodnjo in specializacijo predstavlja steber lokalnega in nacionalnega gospodarstva. Primorska oziroma Obalno-kraška regija pa je naredila korak nazaj. Včasih je bilo to območje center gospodarskega razvoja v Habsburški monarhiji. Industrija v Trstu in živahno trgovanje ob trgovskih poteh, ki so vodile na Dunaj, je obljubljalo, da se bo razvoj le še stopnjeval. Vendar so politične razmere Primorsko pahnile na 'drugo stran', za mejo, ki je ločila razviti Zahod od nerazvitega Vzhoda. Gospodarsko se je moralo to območje ponovno roditi in priložnost za to je dobilo šele v zadnjih desetih letih. Zdaj se regija usmerja v to, da bi izkoristila svoje potenciale in se usmerja v turizem, pomorski promet, špediterstvo. Seveda bi bilo utopično pričakovati, da bi se lahko Obalno-kraška regija primerjala z gospodarsko samozadostnim Trivenetom. Vendar pa s poletom, ki ga regijsko gospodarstvo doživlja, napoveduje, da bo čez nekaj let na trgu resna grožnja tudi sosednjim regijam.

Triveneto je v primerjavi z Obalno-kraško regijo glede razvoja nekoliko spredaj, saj je pripadal zahodnemu kapitalističnemu trgu, kjer se je razvoj odvijal po tržnih zakonitostih, medtem ko je bila Slovenija in s tem Obalno-kraška regija del centralno planskega sistema, ki je omejeval spontani razvoj nacionalnega in lokalnih gospodarstev. Z osamosvojitvijo in prehodom v

tranzicijo pa se tudi za slovenska lokalna gospodarstva odpirajo možnosti za pospešen razvoj in povečanje konkurenčnosti.

Tako lahko na koncu pritrdimo vprašanju ali je razvitost odvisna od zgodovinskih dogodkov, saj so pretekla dogajanja in dejanja zaznamovala sedanost. Če bi se potek zgodovinskih dogodkov spremenil in Trst ne bi pripadal Avstriji, bi njegov razvoj verjetno trpel na račun Benetk, lahko pa bi se na njegovem mestu razvilo kakšno drugo pristanišče. Morda Koper ali Reka. Če bi železna zavesa potekala le nekaj sto kilometrov bolj vzhodno, bi danes slovensko gospodarstvo in gospodarstvo Obalno-kraške regije že delovalo po kapitalističnih oziroma tržnih načelih in bi se izognilo obdobju planskega gospodarstva. Skratka, če bi se preteklost odvijala po drugi poti, bi bila tudi razvitost obravnavanih območij drugačna.

7. LITERATURA

1. **Anastasia Bruno, Coro' Giancarlo:** Evoluzione di un'economia regionale; Nord Est dopo il successo. Portogruaro: Ediciclo, 1996. 326 str.
2. **Azzariti Ferdinando (a cura di):** Capire il Nord-Est; scenari, sfide e modelli di impresa tra old e new Economy raccontati dai protagonisti. Milano: Franco Angeli Milano, 2000. 176 str.
3. **Benussi Bernardo:** L'Istria nei suoi due millenni di storia. Trieste: Universita' popolare, 1924. 650 str.
4. **Bianco Furio:** Ribellismi, rivolte antifiscali e repressione della criminalita' nell'Istria del '700. Acta Histriae, Koper, 1994, III, str. 149-164.
5. **Cova Ugo:** La prima anessione dell'Istria ex Veneziana al litorale Austriaco. Acta Histriae, Koper, 1994, III, str. 201-209.
6. **Cozzi Gaetano et al:** La repubblica di Venezia nell'eta moderna; dal 1517 alla fine della repubblica. Torino: UTET, 1992. 695 str.
7. **Cusin Fabio:** Antistoria d'Italia. Milano: Arnoldo Mondadori Editore, 1972. 452 str.
8. **Čepič Zdenko et al.:** Zgodovina Slovencev. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1979. 964 str.
9. **Darovec Darko:** Pregled zgodovine Istre. Koper: Primorske novice, 1992. 88 str.
10. **Dorsi Pierpaolo:** Deželna ustava in načelo predstavnštva v Istri v dobi restavracije. Annales, Koper, 2 (1992), 2, str. 267-278.
11. **Gestrin Ferdo:** Trgovina slovenskega zaledja s primorskimi mesti od 13. do konca 16. stoletja. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1965. 294 str.
12. **Gombač M. Boris:** Serija zgodovinskih zgodb iz preteklosti severnega Jadrana. Koper: podlistek Primorskih novic, 2001, 2002. 55 podlistkov.
13. **Grandinetti Roberto:** Il Friuli e la Venezia Giulia nell'economia e societa' italiana. Udine: Cooperativa il Campo, 1986. 103 str.
14. **Graziani Augusto:** Lo sviluppo dell'economia italiana; dalla ricostruzione alla moneta europea. Torino: Bollati Boringhieri, 1998. 384 str.
15. **Haralambos Michael:** Uvod v sociologijo. Ljubljana: DZS, 1989. 966 str.
16. **Holz Eva:** Poglavitne prometne povezave v avstrijski Istri v 18. stoletju. Annales, Koper, 7 (1997), 10, str. 125-138.
17. **Panjek Aleksander:** Kmetijstvo in trgovina na Goriškem v novem veku: kmečki upor leta 1713 iz gospodarskozgodovinske perspektive. Annales, Koper, 7 (1997) 10, str. 153-162.
18. **Pezzolo Luciano:** Problemi fiscali in Istria (secoli XVI-XVIII). Acta Histriae, Koper, 1994, III, str. 165-172.
19. **Tagliaferri Amelio:** Primerjava družbenega in gospodarskega razvoja v beneških in slovenskih območjih od 16. do 18. stoletja. Ekonomska revija, Ljubljana, 1980, 1-2, str. 71-80.

20. **Udovič Rebula Dolores:** Vloga Miroslava Vilharja v kulturnem in političnem življenju na pivškem v letih 1848-71. *Annales*, Koper, 2 (1992), str. 143-150.

8. VIRI

1. Delovni zvezek urada za makroekonomske analize in razvoj. Ljubljana: ZMAR, 2000, 8, 80 str.
2. Zavod za zaposlovanje Republike Slovenije.
[URL: <http://www.ess.gov.si/html/Dejavnost/StatističniPodatki/2000/tabela1200.htm>], 13.3.2002.
3. Statistični letopis Republike Slovenije. Ljubljana: SURS, 2001.
4. Gospodarska zbornica Slovenije. Register podjetij.
[URL: http://www.gzs.si/si_nov/register/default.htm], 18.3.2002.
5. Prva statistična objava: trg dela. Ljubljana: SURS, februar 2002.
6. Statistične informacije. Ljubljana: SURS, 2002, 52.
7. ZMAR, Letno ekonomsko ogledalo.
[URL: http://www.sigov.si/zmar/arhiv/letno98/v/5_5leo.html], 28.3.2002.
8. Morel. [URL: <http://www.kabi.si/si21/morel/2002/03/20/np.html>], 20.3.2002.
9. Gospodarska zbornica Slovenije. Območna zbornica Koper.
[URL: http://www.gzs.si/si_nov/oz/03/10_gp_2.asp], 13.3.2002.
10. Gospodarska zbornica Slovenije, Območna zbornica Koper, interni podatki (gospodarstvo po dejavnosti).
11. Glas gospodarstva. [URL: <http://www.gzs.si/si/gg/indexfr.htm>], junij, 1997.
12. Italija: Regija Furlanija Julijska krajina. [URL: <http://www.regione.fvg.it/istituzionale/cifre/txt-mercato lavoro.htm>], 16.3. 2002.
13. Italija: ISTAT (serie storiche 2001).
[URL: <http://www.istat.it/Anumital/Astatset/prez.htm>], 2.2.2002.
14. Italija: Videmska gospodarska zbornica. Industrijska okrožja. [URL: <http://www.ud.camcom.it/servizi/fr18.htm>], 2.2.2002.
15. Italija: Videmska gospod. zbornica. Uvoz, izvoz po državah in blagovnih skupinah.
URL: http://www.ud.camcom.it/studi/osserv/allegati/cap_3.PDF], 2.2.2002.
16. Italija: Benetton Group. [URL: <http://benetton.com/wwa/company.html>], 23.2.2002.
17. Italija: Geox.
[URL: http://quotidiano.monrif.net/chan/speciale_pittiuomo:448526:/2000/01/17], 19.2.2002.
18. Italija: Diesel.
[URL: http://www.diesel.com/contact_diesel/html/company.html], 22.3.2002.

Priloga 1: SEZNAM TABEL

Tabela 1: Stopnja brezposelnosti in delovne aktivnosti v večjih mestih Furlanije Julijske krajine, v Treh Benčijah in v Italiji za leto 2000.....	18
Tabela 2: Število podjetij in število zaposlenih v industrijskih okrožjih Furlanije Julijske krajine v letu 1991.....	20
Tabela 3: Število podjetij glede na velikost (št. zaposlenih) v letih 1951 in 1991 v Treh Benečijah in v Italiji.....	21
Tabela 4: BDP p.c. razporejen po provincah Treh Benečij in vrstni red provinc glede na velikost BDP p.c. za leto 1999 (v EUR).....	22
Tabela 5: Indeksi rasti cen v Republiki Italiji in po provincah od leta 1991 do leta 2000 (povprečje leta).....	23
Tabela 6: Delež izvoza in uvoza blaga po državah v Treh Benečijah in Italiji v letu 2000.....	24
Tabela 7: Delež izvoza in uvoza najpomembnejših skupin proizvodov po blagovnih skupinah in odsekih standardne mednarodne trgovinske klasifikacije za videmsko provinco v letu 2000.....	25
Tabela 8: Stopnja brezposelnosti in delovne aktivnosti v Obalno-kraški regiji za leto 2000, razčlenjena po občinah regije	30
Tabela 9: Število podjetij in število zaposlenih na Primorskem leta 2001	32
Tabela 10: BDP p.c razporejen po občinah in vrstni red občin glede na velikost BDP p.c. za leto 1999 (v EUR).....	33
Tabela 11: Indeks rasti cen v Republiki Sloveniji od leta 1991 do leta 2000 (povprečje leta).....	33
Tabela 12: Delež izvoza in uvoza blaga po državah za Obalno-kraško regijo in Slovenijo (leto 2000).....	34
Tabela 13: Delež izvoza in uvoza najpomembnejših skupin proizvodov po blagovnih skupinah in odsekih standardne mednarodne trgovinske klasifikacije za Slovenijo v letu 2000	35



mesto Koper v 18. stoletju

vir: www.mojaslo.pfmb.uni-mb.si/predstavitev/koper/zgodovina/zemljevid2.htm



panoramski pogled na mesto Koper okrog leta 1905; desno od Semedelske ceste se razprostirajo soline Semedela, Gome, San Leone, itd., ob obali pa teče železnica (Parenzana)

vir: Pokrajinski muzej Koper



Trst v 14. stoletju

vir: razor.arnes.si/~mkralj/istrahistory/indexs.html



panoramski pogled na Trst in njegovo zaledje (leta 1998)

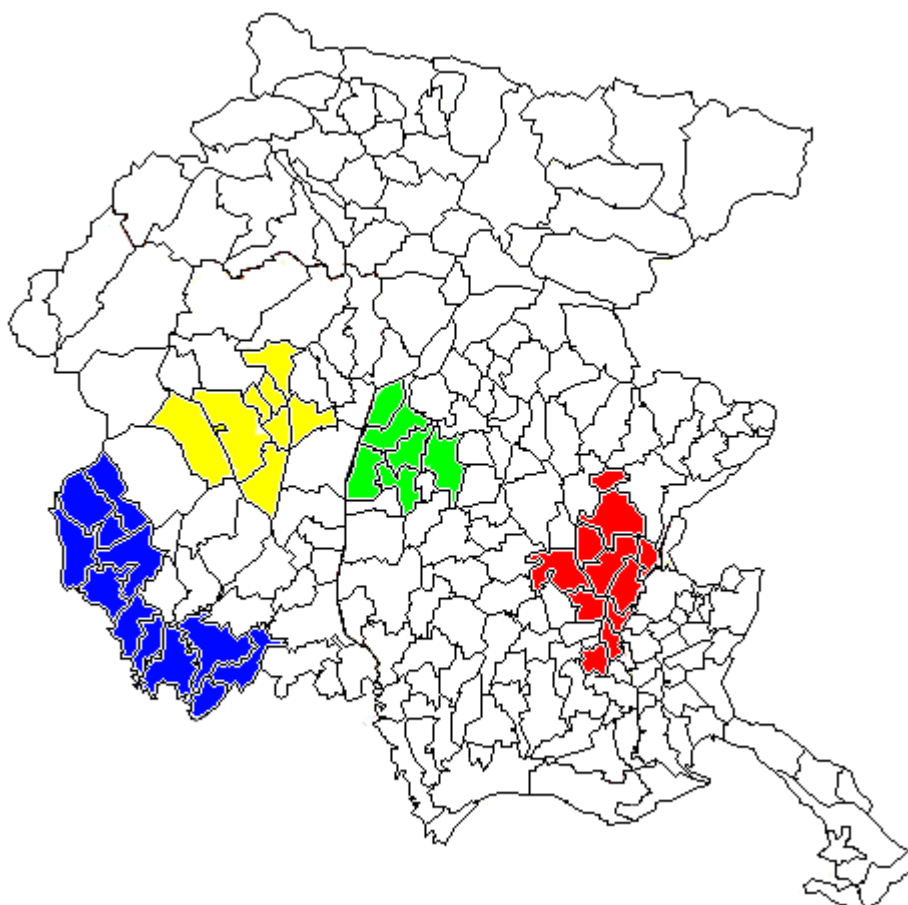
vir: www-It.fe.uni-lj.si/peth/~portugal/trst.gif





Priloga 4:

**SATELITSKI POSNETEK SLOVENSKEGA PRIMORJA IN
TRŽAŠKEGA ZALEDJJA**



z rdečo označene meje Obalno-kraške regije
z modro označena večja mesta (Koper, Izola, Piran, Komen, Sežana, Hrpelje-Kozina, Divača
in Trst)



-  industrijsko okrožje za proizvodnjo pohištva
(Azzano Decimo, Brugnera, Budora, Caneva, Chions, Fontanafredda, Pasiano di Pordenone, Polcenigo, Prata di Pordenone, Pravisdomini, Sacile)
-  industrijsko okrožje za proizvodnjo nožev
(Arba, Cavasso Nuovo, Fanna, Maniago, Meduno, Montereale Valcellina, Sequals, Vajont Vivaro)
-  industrijsko okrožje za predelavo pršutov
(San Daniele, Coseano, Dignano, Fagagna, Ragnona, Rive d'Arcano)
-  industrijsko okrožje za proizvodnjo stolov
(Aiello del Friuli, Buttrio, Chiopis Viscone, Corno di Rosazzo, Manzano, Moimacco, Pavia di Udine, Premaniacco, San Giovanni al Natisone, San Vito al Torre, Trivignano)

Vir: www.regione.fvg.it/industria/industria.htm

Priloga 6: **SLOVARČEK SLOVENSКИH PREVODOV TUJIH IZRAZOV**

- annuale (it) – letno (rapporto annuale: letno poročilo),
- autostrada (it) – avtocesta,
- casual (ang) – običajen, vsakdanji,
- commercio (it) – poslovanje,
- cottonificio (it) – tovarna predelave bombaža,
- edizione (it) – izdaja,
- estero (it) – tuj, mednaroden (istituto nazionale per il commercio estero: nacionalni inštitut za mednarodno poslovanje),
- istituto (it) – inštitut,
- lavoro (it) – delo (mercato del lavoro: trg delovne sile),
- mercato (it) – trg,
- nazionale (it) – nacionalen,
- rapporto (it) – poročilo ,
- regione (it) – regija,
- serie storiche (it) – trend,
- Triveneto (it) – Tri Benečije,
- Veneto (it) – Benečija.